

Усім — про все

СВІТ

<http://svit11.wordpress.com>

НАЙЦІКАВІША
ГАЗЕТА
ДЛЯ КОЖНОГО
З ВАС
Чернігівщина.
Україна. Світ

-інфо

ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСНА ГАЗЕТА

Виходить з лютого 2012 року

№249 17 СЕРПНЯ 2023 РОКУ

ЦІНА 8 ГРИВЕНЬ

Битва за свободу

Газета продовжує хроніку війни, що її друкує всі останні місяці.

1 серпня

Міжнародна організація ЮНЕСКО підтвердила пошкодження 274 культурних об'єктів в Україні з початку повномасштабного вторгнення Росії. «Станом на 26 липня 2023 року ЮНЕСКО підтвердила пошкодження з 24 лютого 2022 року 274 об'єктів – 117 релігійних об'єктів, 27 музеїв, 98 будівель, що мають історичну та/або мистецьку цінність, 19 пам'ятників, 12 бібліотек, 1 архів».

2 серпня

Окупанти, які вчинили злочини проти українців, на обмін полонених не йдуть. Про це повідомила Генеральна прокуратура. Вона разом із СБУ та Нацполіцією ідентифікували сотні тисяч російських військових, які перебувають в Україні та перевіряє їх на вчинення воєнних злочинів.

Офіс генерального прокурора має підтвержені дані про 10 749 загиблих від рук окупантів цивільних осіб і про 15 599 поранених із початку повномасштабної війни. Генпрокуратура також повідомила: «Коли деокупуємо наші території, то цифри зростуть в рази, а можливо, в десятки разів. Лише в одному Маріуполі будуть десятки тисяч загиблих». Правоохоронці намагатимуться встановити усіх жертв окупантів, хоч це буде непросто, бо росіяни могли перепоховати, вивезти загиблих.

Росія обстрілює Україну крилатими ракетами Х-55, які офіційний Київ передав Москві в межах угоди між Кабміном і урядом РФ у 1999 році в обмін на погашення заборгованості за спожитий російський газ. Джерело: розслідування проєкту Радіо Свобода «Схеми». Журналісти отримали у своє розпорядження текст угоди між двома урядами. Тоді Київ передав Москві вісім важких бомбардувальників Ту-160 і три Ту-95МС, а також 575 крилатих ракет Х-55. Нині список номерів переданих ракет співставили з номерами тих Х-55, які армія РФ почала використовувати проти України.

4 серпня

Служба безпеки України провела спецоперацію в бухті Новоросійська. Надводний дрон СБУ, насичений 450 кілограмами тротилу, атакував російський корабель «Оленегорський горняк», де перебувало близько 100 чоловік екіпажу. Спецоперацію проводили разом з ВМС. В результаті атаки «Оленегорський горняк» отримав серйозну пробіну і наразі не може виконувати свої бойові завдання. Корабель вагою 3600 тонн і довжиною 113 метрів є найбільшим російським військовим кораблем, серйозно пошкодженим або знищеним після потоплення крейсера «Москва» 13 квітня 2022 року.

Внаслідок атаки морських безпілотників увечері 4 серпня у Керченській протоці пошкоджено російський танкер-хімовоз «SIG». У СБУ повідомили, що у ніч на суботу Служба безпеки України разом із Військово-морськими силами провела спецоперацію, унаслідок якої підірвано великий нафтовий танкер РФ «SIG», що транспортував паливе для російських військ. Спецоперація здійснювалася за допомогою надводного дрона, насиченого 450 кг тротилу

5 серпня

Зеленський про зустріч у Джидді. «Сьогодні черговий активний день для наших міжнародних зусиль. Наша команда працює в Джидді, у Саудівській Аравії, на зустрічі радників лідерів держав щодо Формули миру. Загалом там представлені 42 країни. Різні континенти, різні політичні підходи до глобальних справ. Але всіх єднає пріоритет міжнародного права... Дуже важливо, що там, на полях зустрічі в Джидді, відбуваються й двосторонні перемовини з партнерами».

6 серпня

Учасники саміту в Саудівській Аравії, де обговорювалася українська Формула миру, досягли розуміння щодо поваги до територіальної цілісності України. Було вирішено сформувати робочі групи за ключовими темами 10 пунктів «Формули миру», яку запропонував Київ. Ось які країни були представлені на саміті. Європа – Болгарія, Британія, Данія, Естонія, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Румунія, Словаччина, Фінляндія, Франція, Чехія, Швеція, ЄС як союз; Близький Схід та Азія – Саудівська Аравія, Австралія, Бахрейн, Індія, Йорданія, Катар, Кувейт, Союз Коморських Островів, Китай, Корея, Туреччина, Японія; Африка – Єгипет, ПАР; Північна Америка – Канада і США; Південна Америка – Аргентина, Бразилія, Чилі. А також ООН як організація.

6 серпня

У ЗСУ підтвердили ураження двох мостів на окупованій території. «Близько 15:00 Сили оборони України вразили два ключові шляхи сполучення окупантів – Чонгарський та Генічеський автомобільні мости».

7 серпня

Німецький парламент досяг консенсусу щодо передачі Україні далекобійних ракет. Голова постійної делегації ВРУ в парламентській асамблеї НАТО Єгор Чернев повідомив, що ключові парламентські фракції досягли консенсусу щодо передачі Україні далекобійних ракет Taurus. Ці ракети б'ють на 500 кілометрів і здатні накривати всі окуповані території, включно з південним берегом Криму.

8 серпня

Україна має зброю власного виробництва, щоб наносити удари по Росії, а у партнерів просить далекобійну зброю для того, щоб звільняти окуповані території. Про це повідомив секретар РНБО Олександр Данилов в ефірі марафону новин.

9 серпня

США ввели нові санкції проти Білорусі до річниці протестів проти режиму Лукашенка. Міністерство фінансів США оголосило про запровадження санкцій щодо низки білоруських фізичних і юридичних осіб з нагоди третьої річниці масових протестів у Білорусі через сфальшовані президентські вибори. Нові санкції США стосуються 8 фізичних та 5 юридичних осіб, а також одного повітряного судна. Підсанкційні особи причетні до репресій білоруського режиму проти громадянського суспільства, співучасті у війні Росії проти України та збагачення Олександра Лукашенка.

Санкції наклали на 3 державні підприємства – найбільший держперевіз-

ник Білорусі «Белавія», а також борт Лукашенка EW-301PJ; «Мінський завод цивільної авіації», причетний до ремонту російської техніки; та Білоруський металургійний завод.

Станом на 30 червня цього року майже 4,07 мільйона негромадян ЄС, які залишили Україну через війну, мали статус тимчасового захисту в країнах Єврозою. Основними країнами, які надали тимчасовий захист людям з України, є Німеччина, яка прийняла 1 133 420 осіб, Польща (977 740) та Чехія (349 140).

Кулеба: Переговори з Путіним неможливі, з Росією – після виведення військ. Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба заявив, що Україна буде готова вести перемовини з Росією, коли війська агресора залишать Україну, але не з президентом РФ Володимиром Путіним. «Ми можемо вести переговори з Росією після виведення їхніх військ із наших земель, але не з Путіним. Ця мета може бути досягнута за допомогою міксу війни та дипломатії. Наші генерали займаються першим, їхнє завдання спонукати росіян до відступу і переконати, що краще говорити, ніж воювати». Кулеба зазначив, що вести переговори з Путіним неможливо, тому що той скоїв надто багато злочинів.

10 серпня

З лютого 2022 року було скоєно 1014 російських атак на медиків, лікарні та іншу інфраструктуру в галузі охорони здоров'я України. Це повідомив Український центр охорони здоров'я з посиланням на коаліцію українських та міжнародних організацій, які відстежують та документують атаки на охорону здоров'я. За цей період було вбито 148 медичних працівників, ще 106 – поранені.

11 серпня

Вже 58 країн підтримали підготовку української Формули миру, повідомив глава Офісу президента Андрій Єрмак. «Якщо минулого разу (на зустрічі 5 серпня у Джидді, — ред.) в нас було 43 країни, сьогодні їх уже 58. І це ще не кінець, і ще я можу сказати, що в нас є велика кількість країн, яка хоче приєднатися. Уже створено 10 груп за кожним пунктом Формули миру. Наш план — розробити цю детальну програму за кожним пунктом нашої Формули та зробити це вже до кінця цього місяця. Для того, щоб уже через місяць, як ми домовилися в Джидді, ми могли провести наступне засідання на рівні радників і вже обговорювати дату та місце проведення саміту».

12 серпня

Греція стала 14-ю країною, яка приєдналася до декларації країн G7 на підтримку України, яка є рамковим документом щодо майбутніх «гарантій безпеки».

Нічна атака безпілотників на Крим. В ніч на суботу 17 українських безпілотників атакували логістичну базу російських військ неподалік Євпаторії в окупованому Криму, внаслідок чого, за попередніми даними, десятки окупантів було вбито або поранено. Військова контррозвідка СБУ відпрацювала по метовому містечку окупантів, стоянках автомобільної техніки та паливозаправниках.

24 серпня – День Незалежності України Вітаємо з головним державним святом!

24 серпня 1991 року Верховна Рада України ухвалила Акт Незалежності, яким проголосила незалежну Українську державу. Цим самим було підтверджено Декларацію про державний суверенітет України, ухвалену нашим парламентом 16 липня 1990 року. Також утверджувалася тяглість нашої української державності, починаючи з давніх часів, продовжуючи незалежною Українською Народною Республікою, проголошеною 22 січня 1918 року.

Акт незалежності було винесено на Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 року, де він був схвалений величезною більшістю українців у понад 92 % голосів. Причому, більшістю у всіх без винятку регіонах, в тому числі і в Криму та на Донбасі.

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ Про проголошення незалежності України

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

– продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,

– виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, – здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави — УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканою. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА України
24 серпня 1991 року

Триває передплата на нашу газету на 2023 рік

Усі поштові відділення й листноші області ведуть передплату на «Світ-інфо» на будь-який термін і на будь-яку адресу в області.

Передплатний індекс «Світ-інфо» — 86514

Основні теми газети:

- Події в області, Україні і світі.
- Політика, соціальні проблеми, екологія.
- Публікації раніше невідомої нам історії України, СРСР.
- Проза і поезія відомих письменників світу.
- Культура, мистецтво, спорт.
- Корисні поради.
- У світі цікавого.

«Світ-інфо» — газета для кожного з вас!

Передплатна ціна — без змін:
16 гривень на місяць.

Долучайте нових читачів

Прочитавши нашу газету, покажіть її друзям, знайомим, колегам, запропонуйте також передплатити.

Наступний номер газети вийде 7 вересня.

Битва за свободу

13 серпня
Офіс генпрокуратури станом на ранок 13 серпня повідомив: офіційно підтверджено, що вже 500 дітей загинули в Україні внаслідок збройної агресії РФ. Ще 1097 отримали поранення. Прокуратура наголошує, що ці цифри не остаточні, оскільки кількість може зрости після деокупації та вивчення захоплених Росією українських територій.

14 серпня
Президент Володимир Зеленський відвідав українських військових на Донеччині, зокрема бригади, які ведуть наступальні дії в зоні відповідальності оперативно-тактичного угруповання «Соледар». Президент заслухав доповіді щодо оперативної обстановки, обговорив із комбригами та комбатами проблемні питання, з якими стикаються військові, зокрема потреби в озброєнні, боеприпасах і техніці, зокрема у фронтових системах ППО та різних видах БПЛА.

У Білорусі ліквідували найстаріше опозиційне політичне об'єднання – Білоруський Народний Фронт. Верховний суд Білорусі 14 серпня ухвалив рішення про ліквідацію партії «Білоруський народний фронт» (Партії БНФ) – це найстаріше політичне об'єднання сучасної Білорусі, яке було опозиційним до режиму Лукашенка.

Позов про ліквідацію Партії БНФ подали Міністерство юстиції Білорусі через те, що політсила не подала документи на перереєстрацію. У лютому 2023 року в Білорусі набув чинності новий закон про політичні партії, який вимагає обов'язкової перереєстрації партій протягом пів року після набуття законом чинності. В умовах репресій опозиційні сили не можуть виконати вимоги про перереєстрацію, зокрема щодо кількості зібраних підписів і відкритих відділень, тому завершили процес лише три пар-

тії, які підтримують режим Лукашенка.

Раніше за позовом Мін'юсту Верховний суд Білорусі схвалив ліквідацію чотирьох інших опозиційних партій.

Партія БНФ – одна з найстаріших партій у Білорусі, заснована 1993 року Зеноном Позняком. Водночас витоки «Білоруського народного фронту» тягнуться від однойменного громадського об'єднання, яке почало існувати ще наприкінці 1980-х років. У програмі зазначалося, що Партія БНФ виступає за розбудову суспільства на принципах демократії, гуманізму і соціальної справедливості, за реальний суверенітет Білорусі. З вересня 2017-го партією керував Григорій Костусев, який у 2022-му був ув'язнений на 10 років у справі «про змову проти Лукашенка». З 2021 року в Білорусі ліквідували понад 1200 громадських організацій.

15 серпня

Росія завдала ракетного удару по 7 областях України: Загабилих, пожежі, багато руйнувань. Зокрема ракети поцілилися у промислове підприємство у Луцьку (3 людини загинули), по житлових будинках у Львові, по підприємству у Дніпрі, вибухи лунали також на Хмельниччині, у місті Сміла на Черкащині. Загалом близько 4 години ранку 15 серпня російські окупанти випустили по Україні 28 ракет повітряного та морського базування.

Втрати російських агресорів із 24.02.22 по 15.08.23 ориєнтовно склали: особового складу – близько 254920 осіб; танків – 4313; бойових броньованих машин – 8370; артилерійських систем – 5128; ракетних систем залпового вогню – 714; засобів ППО – 482, літаків – 315, гелікоптерів – 314; безпілотних літальних апаратів оперативно-тактичного рівня – 4242; крилатих ракет – 1387; кораблів/катерів – 18; автомобільної техніки та автоцистерн – 7582; спеціальної техніки – 769.

VII Всесвітній Форум українців

Він відбудеться в Києві 25 – 26 серпня. Попередні Форуми проходили у 1992, 1997, 2001, 2006, 2011 і 2016 роках, під час святкування Днів Незалежності України. Форуми є вищим зібранням світового українства. А крім 40 мільйонів громадян України за її межами проживає ще близько 20 мільйонів українців, громадян інших держав, але наших братів-українців. Вони зберігають свою мову, культуру, традиції, допомагають землі своїх предків. У свою чергу Українська держава прагне постійно тримати зв'язок з нашою діаспорою.

Українці світу завжди підтримували і підтримують нашу державу. Така підтримка особливо потрібна і відчутна нині, коли Україна захищає свою незалежність у війні проти російських агресорів.

У Форумі беруть участь делегати українськи громад діаспори, а також представники України. На цих зібраннях обирається Українська Всесвітня Координаційна Рада, орган координації і керівництва світового українства.

Вітаємо делегатів Форуму!

Вітання Товариства Української Мови (США)

Дорогі друзі! Щиро вітаємо Вас і Ваших рідних у 32-у річницю незалежності України! Хоча ситуація в боротьбі з московською ордою дуже тяжка, але хоробрість українських воїнів та відданість українського народу напевно принесє перемогу.

Українська діаспора по всьому світі невпинно працює, щоб вільний світ надав відповідну поміч Україні у цей пекельний час. В Америці підприємці, артисти, співаки організують благодійні імпрези на поміч України.

Вірюмо, що з Божою поміччю Україна переможе ненаситного ворога у скорому часі. Просимо інформувати нас про місцеву ситуацію і Ваші потреби.

Хай береже Вас Бог! Слава Україні! Героям Слава!
За Управу ТУМ –

Віра БОДНАРУК,
голова ТУМ, професор.

«Владні інституції Чернігово-Сіверщини: ілюстрована історія»

Так називається книга, щойно видана в Чернігові. Це великий щедро ілюстрований довідник, в якому сотні кольорових фото, малюнків, карт, схем. Видали книгу Сіверський інститут регіональних досліджень і Сіверський центр післядипломної освіти. Автори книги – відомі чернігівські історики Володимир Бойко, Дмитро Казиміров, Сергій Леп'яво (біографічні довідки нижче). Це друге видання книги, значно розширене і доповнене порівняно з першим виданням 2014 року.

Книга приурочена до 1000-ліття Великого князівства Чернігівського, що відзначається наступного року. Також вона вийшла у ювілей – 400-річчя надання Чернігову Магдебургського права, грамотою короля Речі Посполитої Сигизмунда III, від 1623 року.

Зміст книги

Князівства Чернігово-Сіверщини (XI – XIII ст.).

Управління Чернігово-Сіверщиною за Великого князівства Литовського, Московського царства та Речі Посполитої (середина XIV – початок XVII ст.).

Полковий устрій Чернігово-Сіверщини (1648 – 1782).

Сотенний устрій Чернігово-Сіверщини (1648 – 1782).

Міське самоврядування Чернігово-Сіверщини (XVII – XVIII ст.).

Система управління Чернігівщиною в 1782 – 1917 роках. Земські установи (1861 – 1917).

Міські думи (1785 – 1917). Волості та волосні правління (1797 – 1917).

Владні інституції Чернігово-Сіверщини за доби Української революції в 1917–1918 роках.

Радянсько-партійні владні структури на Чернігово-Сіверщині (1919 – 1941).

Система органів влади Чернігівської області в 1941 – 1990 роках.

Структура органів державної влади та місцевого самоврядування Чернігівщини в 1990 – 1996 роках.

Місцева державна влада Чернігівської області за Конституцією 1996 року.

Міське самоврядування Чернігівської області за Конституцією 1996 року.

Зміни в місцевому самоврядуванні в 2015 – 2020 роках на Чернігівщині та постреформенний період.

Іменний покажчик. Географічний покажчик. Джерела та література.

Друкуємо також ілюстрації з книги.

Передмова авторів

ШАНОВНИЙ ЧИТАЧУ! Перед Вами друге видання фотоальбому, що ілюструє тисячолітній розвиток державних та самоврядних інституцій на теренах Чернігово-Сіверщини – історичної землі, яка є однією з основ України. У ньому, відповідно до основних періодів історії України, висвітлюються минуле адміністративно-територіального устрою, системи та функцій органів місцевої державної влади, місцевого самоврядування Сіверського краю. На сторінках альбому Ви знайдете чимало нових для себе фактів, виявлених дослідниками протягом останніх трьох десятиліть. На нашу думку, вони надто важливі та показові для сучасної України, тим більше за умов нинішньої російсько-української війни, аби бути предметом виключно їхніх професійних знань. Адже мовиться про фундаментальні для нашої держави та її громадян питання. Представлена книга – не що інше, як спроба поєднання досягнень науковців та практиків на регіональному й місцевому рівнях. Водночас це своєрідний посібник, що стане в нагоді як студенту вишу, так й досвідченому управлінцю, а також депутату місцевої ради.

Понад тисячолітній період існування Чернігово-Сіверщини відзначається довгою та багатю історією. За Русі то була, фактично, окрема держава-князівство, кордони якої виходили далеко за межі сучасної Чернігівської області та України. Протягом сотень років розвиток Сіверської землі як адміністративно-територіальної одиниці відбувався за умов її перебування у складі держав із різними територіальним устроєм, системою органів влади та законодавством, а саме: Русі-України, Золотої Орди, Великого князівства Литовського, Московської держави, Речі Посполитої, української козацької держави

– Гетьманщини, Російської імперії, УНР та Української держави, Радянського Союзу та УРСР, сучасної України. У різні часи Чернігово-Сіверщиною правили або керували особи, які згодом очолювали вищі органи влади відповідних держав. Серед них – великі київські князі Святослав Ярославич, Володимир Мономах, Святослав Всеволодович, великий литовський князь Свидригайло Ольгердович, король Речі Посполитої Владислав IV Ваза, українські гетьмані Дем'ян Ігнатович, Іван Самойлович, Павло Полуботок, голова РНК УСРР Панас Любченко та ін.

Кожен новий історичний період, у відповідності до запитів державної влади та викликів часу, вносив чергові зміни до адміністративно-територіального статусу Чернігово-Сіверщини, зумовлював створення нових систем владних структур. Однак значна частина повноважень та функцій місцевих органів державної влади та самоврядування залишалися незмінними незалежно від державної приналежності та устрою.

Як свідчать історичні факти, кожного разу майже всі перетворення та реорганізації більшою чи меншою мірою спирались на вже існуючу територіальну та адміністративну організацію попередньої доби. Так само відбувалась еволюція місцевої владної еліти, більшість представників якої кожного разу адаптувалась до нових умов, але залишалася носіями місцевих традицій, свідомості.

Видання, що пропонується, дозволяє простежити спадкоємність регіональних адміністративно-територіальних структур, владних

інституцій України на прикладі Чернігово-Сіверщини. Автори виходили з того, що йдеться про історико-географічний макрорегіон із мінливими межами та прилеглими територіями, які в той чи інший спосіб пов'язані з ним. Тому представлені в книзі матеріали охоплюють кілька областей су-

Давньоруська держава й Чернігівське князівство в період правління князів Ярослава (1015–1054) та Мстислава (1024–1036) Володимировичів (візуалізація за В. Бойком та Д. Казиміровим на основі матеріалів із сайту www.litopys.org.ua)

Спасо-Преображенський собор Чернігова (1036), найдревніший храм України, споруджений Великим князем Чернігівським Мстиславом Володимировичем, сином хрестителя Русі Володимира Великого

Службовці Чернігівського губерньського земства

Будинок Чернігівської міської думи (після перебудови 1886 р., світлина орієнтовно 1909 р.)

часних України, Білорусі та Московії.

Порівняно з першим виданням книга суттєво змінилася – вона змакетована в новому дизайні, додано два нових розділи – «Волості та волосні правління (1797 – 1917)» та «Зміни в місцевому самоврядуванні в 2015 – 2020 роках на Чернігівщині та постреформенний період», згадані події новітньої російсько-української війни та її вплив на систему управління; тексти дещо розширені та конкретизовані; кожен розділ поповнений новими фотографіями та зображеннями реконструкцій (насамперед, О. Бондаря), а деякі з попередніх виданні.

Чернігів відвідав новопризначений посол Німеччини в Україні Мартін Єгер

10 серпня у місті зі своїм першим візитом перебував новопризначений Посол Федеративної Республіки Німеччина в Україні Мартін Єгер. Він зустрівся з в.о. міського голови Олександром Ломаком в стінах міської ради. Потім делегація посольства та представники міськради виїхала на вулицю Чорновола, подивитися, яких руйнувань завдано місту та як воно відновлюється.

– Ми відчуваємо велику відповідальність за Україну та її людей. Після США ми займаємо друге місце за кількістю наданої допомоги. Робимо це з великою повагою до країни, яка захищає свою незалежність, – сказав Мартін Єгер. Його відомство продовжуватиме зміцнювати вже налагоджені контакти з Черніговом.

Під час спілкування йшлося про постійні партнерські стосунки між Черніговом та Німеччиною. Вже понад 20 років ми маємо місто-побратим Меммінген, а цього року підписали угоду ще й з Аахеном. Обидва міста допомагають Чернігову відновлюватися. Також наше місто отримує підтримку і від німецьких організацій, наприклад, товариства міжнародного співробітництва – GIZ, яке спрямовує кошти на відновлення об'єктів критичної інфраструктури та придбання спеціалізованого обладнання (для КП «Чернігівводоканал»).

Черговий вантаж для 1-ї окремої танкової бригади з Чернігова

Днями бійці 1-ї окремої танкової Сіверської бригади отримали вантажний автомобіль «Renault», який забезпечить доставку питної води на позиції. Авто надав волонтер Олександр Ріпка.

Доставили його до місця дислокації військових заступник начальника ОВА Дмитро Синенко, начальник Чернігівської міської військової адміністрації Дмитро Брижинський, директор Департаменту сім'ї, молоді та спорту Чернігівської ОВА Андрій Шемиця.

Також захисники отримали насосні станції для авто, аптечки, ліхтарі, зарядні пристрої, батарейки, ліки, турнікети, газові балони для приготування їжі та два квадрокоптери «Mavic» для потреб механізованого батальйону 1-ї окремої танкової Сіверської бригади від ГО «Сяйво Сіверщини».

Крім того, для потреб військових передали спецавто від бельгійської благодійної організації «VEforUkraine» та Благодійного фонду «Милосердя та здоров'я».

«Дякуємо благодійникам та бельгійським партнерам за системну потужну допомогу. Така підтримка надзвичайно важлива для наших бійців на передовій», зазначив Дмитро Синенко.

Представники Благодійного фонду «Милосердя та здоров'я» разом з бельгійським партнером не вперше допомагають Чернігівщині. Реанімобілі від них нещодавно вже отримали військові ОК «Північ», а спеціалізовану автівку – ГО «Голос батьків», яка опікується дітьми з інвалідністю.

На Чернігівщині за час повномасштабної війни було пошкоджено більше 140 закладів освіти. Важливо, щоб діти змогли отримати якісну освіту під час очного навчання.

Юрій Музика, начальник обласного Управління освіти і науки, Валентин Чобітько, директор «Центр матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітніх закладів» обласної ради провели роботу зустріч з локальним координатором ПРООН Володимиром Іщенко. Обговорили допомогу з відновлення закладів освіти, які були пошкоджені внаслідок воєнних дій.

Відновлення відбудеться в рамках проекту за фінансової підтримки Уряду Німеччини «Ремонт шкіл у постраждалих

внаслідок війни регіонах», що реалізується ПРООН.

Оговорено 7 закладів загальної середньої освіти, які запропонували проекту для проведення відновлювальних і ремонтних робіт. Зокрема:

Чернігівський лицей з посиленою військово-фізичною підготовкою;

КЗ «Чернігівський лицей» Чернігівської обласної ради;
Київський лицей імені Костянтина Светенка Київської сільської ради;
Іванівський заклад загальної середньої освіти I-II ст.;

Трисвятськослобідський лицей імені Наталії Александрової Київської сільської ради;

Чернігівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 33 Чернігівської міської ради Чернігівської області;

Количівський лицей Іванівської сільської ради.

Після відбору закладів представниками ПРООН передбачено проведення ряду робіт – від поточного ремонту, ремонту даху до облаштування приміщень та закупівлі меблів.

Довідково. Програма розвитку ООН, ПРООН – агентство в структурі ООН, створене 2 листопада 1965 року шляхом об'єднання Розширеної програми технічної допомоги ООН і Спеціального фонду. Ціллю Програми є надання допомоги країнам, що розвиваються, у справі їхнього національного розвитку.

Передали 58 генераторів

До Чернігова недавно завітали представники благодійної організації «Благодійний фонд «Країна наших мрій». Метою візиту стала передача генераторів для потреб територіальних громад Чернігівщини та військових частин, які дислокуються на території області.

Поставки генераторів – це спільний проект зазначеної благодійної організації та партнерів зі Сполучених Штатів Америки, а саме Українського конгресового комітету Америки.

Благодійний фонд «Країна наших мрій» співпрацює з багатьма юридичними та фізичними особами, у тому числі й тими, що знаходяться за кордоном. Зараз БФ «Країна наших мрій» доправили до Чернігова 58 генераторів американського виробництва різної потужності – 9 кВт, 6,5 кВт, 4,375 кВт, 4,4 кВт та 3,5 кВт..

Президент БФ «Країна наших мрій» Сергій Чмут у своєму виступі зазначив, що фонд, створений у місті Буча, яке зазнало значних страждань в результаті нападу РФ, а тому дуже добре розуміє потреби жителів Чернігівщини.

Довідково. Український конгресовий комітет Америки – провідна організація української діаспори США, яка була утворена у 1940 році, є членом Світового конгресу українців та об'єднує близько 30 українських організацій у США.

З початку російської агресії проти України в 2014 році лобіює ухвалення Конгресом США резолюцій та законопроектів в інтересах України, зокрема запровадження санкцій проти агресора, а також надання політичної, дипломатичної, фінансової та військової підтримки. Координує волонтерську діяльність української громади США, спрямовану на допомогу Україні. Важливий напрям діяльності УККА – культурно-просвітницька робота, інформування американських громадян та світового співтовариства про історію та культуру України.

Учні прикордонних громад провели тиждень на Закарпатті

Завдяки програмі Catch-Up Camp від освітньої фундації GoGlobal 56 старшокласників з прикордоння Чернігівщини цей тиждень провели на Закарпатті. Для учнів розробили програму та активності з метою надолужити освітні втрати, спричинені війною. Зокрема, у кемпі молодь мала змогу покращити свої знання української та англійської мов, а також математики. А головне – насолодитися живим спілкуванням, яке наразі вдома у них забрала війна. Окрім того, діти презентували свої громади, розробляли проекти.

Довідково. GoGlobal – освітня фундація, мета якої є сформувати соціальний інтелект, творчі та підприємницькі навички у дітей та молоді України. Для цього GoGlobal працює як зі школярами та молоддю, так і з вчителями.

Catch-up – це учнівсько орієнтована програма з надолуження освітніх втрат, що виникли у зв'язку із війною, евакуацією або стихійним лихом.

Повідомляє обласний Центр зайнятості

«єРобота»:

в області 174 переможці

За час дії програми «Власна справа» урядового проекту «єРобота» (з липня минулого року) позитивні рішення щодо надання мікрогрантів на старт або розвиток бізнесу, а це від 50 до 250 тис. грн, отримали 174 мешканці області. Сума фінансової підтримки їх бізнесу від держави склала понад 40 млн грн.

Завдяки грантовим коштам підприємці відкривають чи розширюють станції техобслуговування, салони краси, швейні цехи, кав'ярні, заклади торгівлі та харчування,

спеціалізовані освітні, медичні та розважальні студії, фермерські господарства, надають послуги у сфері зеленого туризму, ландшафтного дизайну, будівельні, ремонтні послуги тощо. В результаті їх діяльності в області з'явиться близько 400 нових робочих місць – це є ключовою вимогою програми.

Крім того, цього року в рамках реалізації урядового проекту «єРобота» стартувала програма «Грант для ветеранів», за якою до 1 млн грн на старт або розвитку бізнесу можуть отримати учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни та їх подружжя.

На Чернігівщині за цією програмою вже є перше позитивне рішення: дружина учасника бойових дій із Чернігівського району планує запустити виробництво комбікорнів. Грантові кошти підуть на придбання устаткування та сировини.

Подати заяву на отримання грантів за урядовим проектом «єРобота» можна прямо зараз через портал Дія. Консультації на Telegram-каналі.

Ваучери та сертифікати на навчання

У тих, хто не має потрібної професії, є можливість отримати її безкоштовно за сприяння служби зайнятості. Діють програми з профнавчання, перенавчання та підвищення кваліфікації, зокрема, як шляхом видачі сертифікатів безробітним, так і з наданням ваучерів для певних категорій населення.

Сертифікат на навчання можуть отримати зареєстровані безробітні та у стислі терміни (від 1 до 4 місяців) здобути нові професії. Навчання можливе як у навчальних закладах, так і у роботодавця безпосередньо на робочому місці. А ще – у центрах професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості.

Навчаються безробітні на замовлення роботодавців з гарантією працевлаштування. У період навчання вони отримують допомогу по безробіттю, забезпечуються гуртожитком, їм компенсуються витрати на проїзд.

У поточному році професійне навчання за направленням служби

зайнятості проходили 183 безробітних області. Вчилися на швачок, токарів, водіїв тролейбуса, операторів котельні, кухарів, перукарів та манікюерів.

Ваучер на навчання – друга програма, яка дає право окремим категоріям громадян, які не перебувають на обліку в службі зайнятості, підвищити свій фаховий рівень або здобути нову професію чи спеціальність. Ваучер можна отримати за однією зі 123 професій. Максимальна вартість ваучера – 26840 грн (якщо вартість навчання більша, то різницю доведеться оплатити самостійно чи коштом роботодавця).

На Чернігівщині цього року службою зайнятості видано 232 ваучери на навчання. Жителі області обрали такі професії: електрогазозварник, кухар, електрик з ремонту та обслуговування електроустаткування, тракторист-машиніст сільськогосподарського (лісгосподарського) виробництва, машиніст крана автомобільного, слюсар з ремонту колісних транспортних засобів, монтажник гіпсокартонних конструкцій тощо.

Актуальні вакансії

Шукаєте роботу? У базі даних обласної служби зайнятості – понад тисячу пропозицій, серед яких обов'язково знайдеться та, яка відповідає вашим професійним нахилам.

До переліку актуальних на сьогодні вакансій увійшли такі (вказується можлива зарплата, до такої-то суми): продавець продовольчих товарів – 12000 грн; швачка – 13000; кухар – 12000; бухгалтер – 14000; лікар – 30000.

Роботодавці області наразі гостро відчувають брак робочих рук і готові платити високі (до 30000 грн) зарплати: водіям автотранспортних засобів, слюсарам, інженерам, електрикам, електромонтерам, електрозварникам, фрезерувальникам, операторам верстатів з програмним керуванням, верстатникам деревообробних верстатів, трактористам.

Для тих, хто не має затребуваної професії, існує можливість отримати її безкоштовно. Діють програми з навчання та перекваліфікації.

Більше пропозицій роботи на сервісі «Єдиний портал вакансій» <https://jobportal.dcz.gov.ua>

Іспанія в липні виробила рекордні 24% своєї електроенергії за рахунок сонця

Частка сонячної енергії у виробництві електроенергії в Іспанії досягла рекордну на тлі аномальної спеки. Також наростити виробництво електроенергії вдалося тому, що торік в Іспанії було встановлено рекордну кількість панелей сумарною потужністю 4,5 ГВт.

Сонячна енергія змогла задовольнити додатковий попит на електроенергію через спеку й в ряді інших країн Європи, зокрема в Італії, Греції. Сонячним і спекотним був липень і в Болгарії, Німеччині, Іспанії, Італії, Франції, Швейцарії. У Великій Британії 19 липня стовпчик термометра піднявся до рекордної позначки 40,2 градуса за Цельсієм.

Рух у Скандинавії виступає проти «потворної» сучасної архітектури

Рух, відомий під назвою «Архітектурне повстання», почався у Швеції з фейсбук-групи, потім поширився на Норвегію та Фінляндію. Ці громадські критики дизайну виступають проти «потворної» забудови в північних містах і наполягають на поверненні до класично обґрунтованого дизайну.

Маючи понад 100 000 підписників у соціальних мережах у близько 40 різних сферах, група зараз слугує важливою платформою для тих, хто стверджує, що громадськість, а не лише бюрократи, архітектори, розробники та власники нерухомості, повинні мати право голосу у проектуванні їхнього забудованого простору.

Попередній проєкт Kritt Arkitekter

Скоригований проєкт Kritt Arkitekter

Останніми роками по всьому регіону поширилися пропозиції переробити сучасні проєкти під класичні скандинавські стилі.

Осередки «Повстання» в Норвегії, Швеції та Фінляндії проводять щорічні громадські опитування, щоб обрати «найпотворніші» будівлі своїх країн.

«Повстання» можна частково розглядати як відповідь на період стрімкої міської забудови найбільших міст Скандинавії. Учасники руху стверджують, що будівлі, схожі на «гігантські коробки з-під взуття, іграшки або аварійні будинки», помилково позиціонують як найбільш стійке та економічне рішення нагальної потреби в житлі.

Рух «Архітектурне повстання» зі Скандинавії поширився в Німеччині, Естонії, Польщі, Нідерландах і навіть у США.

У Греції борються за вільний доступ до пляжів

Так званий рух пляжних рушників, який набуває популярності в Греції, вимагає від влади забезпечити гарантований законом вільний доступ до пляжів.

Протестний рух виник на грецькому острові Родос у червні. Його учасники обурюються захопленням великих ділянок узбережжя приватними компаніями, які обмежують доступ до пляжів і часто стягують непомірні суми за оренду сезонів.

Потім рух поширився на острів Парос, де жителі виміряли площу пляжу, зайняту пляжними парасольками, та задокументували її розширення попри те, що в більшості випадків у приватних компаній не було на це дозволів.

Далі акції відбулись на островах Наксос, Крит та Аттика, на півночі Греції.

Грецьке законодавство не визнає приватних пляжів, але грецькі ЗМІ неодноразово повідомляли про випадки, коли приватні компанії фактично забирають собі ділянки узбережжя, обмежуючи доступ громадськості.

Приміром, близько 80% пляжу Фаласарна на Криті, який вважається одним із найкрасивіших у світі і має статус природоохоронної території, було фактично відгороджено приватними компаніями, що працюють без дозволів.

Штрафи для компаній, які порушують законодавство, становлять приблизно половину денної виручки з пляжів.

У Коннектикуті продали найдорожчий маєток в історії штату

Маєток під назвою Copper Beech Farm (Ферма Мідного Бука) в Грінвічі (Коннектикут, США) продано за рекордні 138,8 млн доларів. Це другий рекорд, встановлений Copper Beech Farm, оскільки 2014 року маєток було продано за 120 мільйонів доларів, що стало найдорожчим будинком, який будь-коли продавали у Сполучених Штатах на той момент.

Ферма являє собою прибережний маєток площею понад 50 акрів, який простягається майже на милю. Розташований на приватному півострові на висоті 12 метрів над водою, маєток виходить на протоку Лонг-Айленд. На ділянці розташований великий головний будинок площею понад 1250 квадратних метрів з обнесеним стіною садом, басейном, тенісним кортом із трав'яним покриттям, яблуневим садом і двома приватними пляжами. На території також побудовані каретний сарай, сторожка, будиночок біля басейну і дві теплиці.

Будинок було споруджено у 1898 році. Він оформлений у вікторіанському стилі з кам'яними вежами в стилі французького ренесансу, що поєднуються з аристократичною витонченістю. У ньому вісім спальень і вісім ванних кімнат. За більш ніж столітню історію приміщення ретельно відреставрували. Інтер'єр включає дубові панелі, гіпсові фризи, кілька камінів і чотириметрові стелі в головних кімнатах.

Ім'я нового власника маєтку поки що тримається в секреті.

Що стосується найбільшої угоди з нерухомістю в США, то рекорд поки що належить магнату хедж-фонду Кену Гріффіну, який купив житло за 238 мільйонів доларів за адресою 220 Central Park South на Мангеттені.

У Британії згорів «найкривіший паб світу»

Півний заклад Crooked House був відкритий в 1765-му році, однак найстарішим пабом Британії вважають Sean's Bar в Атлоні (Ірландія), який почав свою роботу у 900-ті роки. Причому вважається, що в ньому збереглися деякі деталі інтер'єру (наприклад, камін), що належать до цього часу.

Crooked House, розташований у британському містечку Хімлі недалеко від Дадлі в Вест-Мідлендсі, був відомий як «найкривіший паб». Він отримав цю назву після того, як почав занурюватися в землю через осідання гірських робіт у цьому районі. Завдяки цьому став туристичною пам'яткою. Справа в тому, що оскільки викривлення будівлі, яка була спочатку фермерським будинком і стала пабом приблизно в 1830 році, сталося з природних причин, стіни, стеля та підлога всередині пабу також набули викривленої форми. У поєднанні з алкоголем це чинило на відвідувачів додатковий вплив.

У 1940-х роках Crooked House закрили з міркувань безпеки та планували знести, проте його купили пивоварні Wolverhampton та Dudley Breweries, які використали контрфорси та балки, щоб зробити конструкцію безпечною, зберігши при цьому її перекошений вигляд. Проте цього року його власник (тепер вже колишній) британський оператор пабів та готелів Marston's виставив Crooked House на продаж за орієнтовною ціною £675 тис.

У повідомленні на сторінці пабу у Facebook від 27 липня говорилося: «Crooked House продано. Навряд чи він знову відчинить свої двері».

Петиція про порятунок паба від перепрофілювання, подана 29 липня, збрала понад 3500 підписів. Проте на початку серпня паб згорів, незважаючи на те, що на пожежу приїхало кілька бригад. Місцева поліція встановлює причину займання. Енді Стріт, мер Вест-Мідлендса, сказав, що навколо пожежі «багато питань». «Я впевнений, що влада дістанеться істини. Щиро сподіваюся, що цю культу пам'ятку вдасться відновити та зберегти».

Відтворено парфуми, яким 3200 років

3200-річний месопотамський аромат був нещодавно відтворений у Діярбакірі, Туреччина, на основі формули, залишеної на давній глиняній табличці відомою жінкою-парфумером того часу на ім'я Таппуті.

Формула парфумів виявили археологи під час розкопок в Ассурі, столиці давньоассирійського міста-держави на території сучасного Іраку.

Район, де були виявлені таблички, був частиною вавилонської Месопотамії у другому тисячолітті до нашої ери, а таблички датуються 1200 роком до нашої ери.

Група турецьких учених у співпраці з Турецькою академією запахів та Асоціацією культури ароматів провела широке дослідження месопотамських методів виробництва парфумів.

Вона стала першою жінкою-хіміком у Месопотамії та першою жінкою-парфумером у світі.

Згідно з написами на знайдених табличках, Таппуті використовувала комбінацію різних видів квітів, олій, лепехи, циперуса, мирри, хрону, спецій та бальзаму серед інших інгредієнтів для виготовлення своїх давніх духів. Крім того, Таппуті змішувала свої різні суміші з водою або іншими розчинниками, переганяла їх, а потім багато разів фільтрувала свій рідкий продукт, щоб створити більш чисту і приємно пахнучу формулу месопотамських парфумів.

Таким чином, саме з цієї складної мішанини месопотамської інформації вчені змогли нарешті повністю відтворити одну із формул її запаху.

Які пастки заважають відкрити гробницю першого імператора Китаю

Археологи поки що побоюються відкрити 2200-річну гробницю першого імператора Китаю Цінь Ши Хуанді, бо в ній можуть бути смертоносні мін-пастки.

Мавзолей імператора, який правив з 221 по 210 рр. до н.е., знаходиться в районі Ліньтонг, Сіань, Шеньсі. Його охороняє культова Теракотова армія – скульптури, покликані захистити імператора в загробному житті.

Хоча частини некрополя були досліджені, саму гробницю ніколи не відкривали через побоювання щодо того, що може бути всередині.

Давньокитайський історик Сима Цянь приблизно через 100 років після смерті імператора розповів про можливі мін-пастки в гробниці. «Майстрам було наказано виготовити арбалети та стріли, щоб стріляти в будь-кого, хто увійде до гробниці».

Деякі вчені відкидають ці твер-

Їх переплутали в пологовому: 68-річні чоловіки виявили помилку після тесту ДНК

Двоє 68-річних канадців після проведення аналізів ДНК виявили, що їх поміняли при народженні в 1955 році у пологовому будинку в провінції Манітоба. Це відкриття викликало велике замішання в обох, оскільки один з них виховувався у поселенні метисів, а інший – в українській католицькій родині. Усе своє життя вони помилялися щодо свого походження.

Річард Бове, який був рибалкою та бізнесменом, отримав у подарунок від своєї старшої дочки у 2020 році тест ДНК і, коли пройшов його, був неймовірно здивований тим, що в його родині є українці, поляки та єврей-ашкеназі (вихідці з Європи). Усе життя він вважав себе наполовину французом, наполовину індіанцем і він виріс зі своїми дідусями і бабусями в дерев'яному будинку в поселенні метисів.

Приблизно в той самий час Едді Амброуз теж дізнався правду про себе. Він виріс на українських народних піснях, відвідував меси в греко-католицькій церкві та любив вареники, але був не українцем, а метисом.

Помилка сталася 68 років тому в сільській канадській лікарні, звідки Річард Бове та Едді Амброуз, народжені з різницею в кілька годин, поїхали додому не з тими батьками.

Кожен з них довгі роки жив життям іншого. Для пана Бове важке дитинство стало ще більш травматичним через жорстоку політику Канади щодо корінного населення. У пана Амброуза було щасливе, безтурботне виховання, просякнуте українською католицькою культурою його сім'ї та громади.

Тепер чоловіки намагаються зібрати воедино минуле, яке могло бути їхнім, і зрозуміти усі наслідки.

«Мені здається, що мене вкрали. Усе моє минуле зникло. Усе, що я маю зараз, це двері, які я відкриваю у своє майбутнє і які мені ще потрібно знайти», говорить «українець» Амброуз, який насправді виявився метисом.

Річард Бове теж не знає, що йому робити зі своєю новою ідентичністю. «Мені 68 років і я раптом став українцем. Я ніколи не був серед українських людей», каже канадський «метис».

Містер Амброуз хоче бути офіційно визнаним метисом, частково для того, щоб його онуки могли претендувати на гранти, призначені для групи, навіть якщо він ніколи не зазнавав дискримінації.

Що стосується пана Бове, то він сказав, що не буде змінювати життя, яке вів раніше.

Теракотова армія та комплекс гробниці Цінь Ши Хуанді внесли до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та залишаються одними з найважливіших археологічних відкриттів в історії.

Як і для чого Москва запроваджувала в Україні дерусифікацію

1 серпня 1923-го – 100 років тому – Кремль розпочав політику «коренізації», яка в Україні набула форму українізації. Це принесло чимало користі. Але мимоволі поставило питання: з якого дива Москва заопікувалася дерусифікацією? І чому раптом усе згорнуло?

Витоки цієї історії сягають 1919 року, коли більшовики, захопивши частину України, поводитися як махрові російські шовіністи, вороже ставлячись до всього українського. Така поведінка спровокувала сотні селянських повстань – червоні змушені були тікати з України, зазначає «ВВС Україна»

На цілій Україні проголошено виключно українську мову від 1-го січня 1926.

ХАРКІВ, Україна, 8. жовт. — Центральный комитет украинской коммунистической партии (именно — коммунистической партии большевиков Украины, яка є відділом російської комуністичної партії) постановив сьогодні, що з 1. січня, 1926, всі дер-

Апологети класової ідеї, схоже, не очікували, що національне питання може слугувати потужним мобілізаційним фактором.

Того ж 1919-го Ленін зажадав від українських більшовиків ухвалити постанову про коренізацію. Вони, однак, вважали, що це заперечує ідею «пролетарського інтернаціоналізму» і не хотіли навіть розглядати подібне питання. В результаті постанову таки прийняли. Але за тих умов це не мало жодних практичних наслідків.

УНР прогнала у Визвольних змаганнях, проте важливим їх наслідком стало те, що більшовики нарешті визнали: українці є окремою від росіян національністю (чого не було в Російській імперії) з власною мовою, традиціями, побутом тощо.

В березні 1921-го на X з'їзді РКП(б) Йосиф Сталін, який вважався головним у партії знавцем національних проблем, заявив: «Українська національність існує».

Чотири завдання

В 1921 році більшовики, змусивши армії Симона Петлюри і Нестора Махна залишити Україну і встановивши над нею контроль, зіткнулися з жорсткою реальністю: український повстанський рух охопив Київщину, Чернігівщину, Поділля, Волинь, Херсонщину, Полтавщину, Харківщину, Катеринославщину.

Стало очевидним, що військовим шляхом українців не упокорити – придушиш одне повстання, вибухне інше. Тоді більшовики вдалися до відомої формули: якщо певне явище не можна побороти, його слід очолити.

Так актуалізувалася тема «коренізації», яку проголосив у квітні 1923-го XII з'їзд РКП(б) у Москві, а після нього – партконференція з національного питання в червні.

Тільки на перший погляд здається дивним, що самі росіяни не лише ініціювали процес українізації, але й вимагали від Харкова – тогочасної столиці України – якнайшвидшого та ширшого її впровадження.

Річ у тім, що в нових повоєнних умовах Кремль прагнув розв'язати низку стратегічних завдань.

Перше: створити враження в селян (а саме вони складали більшість населення України), що більшовицька влада – своя, рідна, українська.

Друге: нейтралізувати побоювання вчорашніх симпатиків УНР, пов'язані з утворенням у грудні 1922-го Радянського Союзу з центром у Москві – мовляв, ми створили не чергову Російську імперію, а братерський союз вільних держав, де кожна має недоступні раніше можливості для національного розвитку.

Третє: залучити до співпраці відомих громадських діячів, які емігрували з України. Зовсім не випадково, наприклад, у березні 1924-го Михайло Грушевський з родиною повернувся до Києва.

І, нарешті, четверте (але зовсім не останнє за значимістю): здобути симпатії українців, що мешкають у сусідніх країнах – Польщі, Чехословаччині, Угорщині, Румунії. Адже ідею світової революції ніхто не скасував, тож коли червона армія ввійде до цих країн, радянська влада матиме, на кого спиратися.

Як проведено українізацію радянського апарату.

Починаючи з 1925 року проводилися по всіх радянських і господарчих установах України українізація службовців.

Тепер центральні комісії українізації зробили підсумки цієї праці. Вони встановили, що хоч українізацію радянської і господарчої апарату на всі 100%, ти беруть на увагу, що по всіх радянських та господарських установах переважно більшість служ-

Перші підсумки українізації: тепер лише третина службовців не знає української. Найгірша ситуація на півдні, де більше половини службовців мови не знають. «Наша правда», 4 листопада 1926 р.

Інспектори працюють інкогніто

Для проведення українізації Москва в травні 1923-го призначила першим секретарем ЦК КП(б)У Еммануїла Квірінга, секретарем Донецького губкому. Він мав рішучо спрямувати діяльність усіх органів республіки – партійних, урядових, профспілкових тощо – в напрямку пришвидшеної «коренізації».

27 липня 1923-го Раднарком України (уряд) своїм декретом оголосив українську мову обов'язковою в усіх школах та закладах культури. А 1 серпня з'явився ключовий документ: ВУЦВК – тогочасний законодавчий орган – та Раднарком ухвалили спільну постанову «Про заходи забезпечення рівноправності мов та про допомогу розвитку української мови».

Попри красиву згадку в назві про рівноправність, документ визначав, що українська має стати єдиною в центральних державних органах, а також тих органах місцевої влади, де переважає українське населення – замість тогочасного паритету української та російської, за якого остання виразно домінувала.

Фактично йшлося про дерусифікацію. Крім того, постановою заборонила брати на роботу людей, які не володіють українською. А ті російськомовні, які вже працюють в органах влади, мають протягом року, тобто до 1 серпня 1924-го, опанувати українську. Інакше будуть звільнені.

Контроль за виконанням постанови поклали на спеціальних інспекторів з українізації. Вони мусили заходити до будь-якої установи інкогніто, під виглядом відвідувачів, і слухати, якою мовою спілкуються між собою працівники. А вже тоді, назвавшись, з'ясувати, чи здійснюється діловодство українською.

Вимагали одне, робили інше

Невдовзі виявилось, що ситуація виглядає парадоксально: Москва наполягає на українізації, натомість Харків опирається. Центральні органи республіки були ладні українізувати кого завгодно, крім самих себе.

Одна з головних причин – ідеологічна. Керівники ЦК КП(б)У вважали розігрування національної карти справою реакційною.

Згаданий перший секретар Квірінг, польський німець, який вже десять років мешкав в Україні, бачив небезпеку в тому, що українізація швидко з «комуністичної» перетвориться на «петлюрівську», і тоді Україну буде втрачено для СРСР. Другий секретар Дмитро Лебідь стверджував, що українська мова потрібна виключно для просування комуністичних ідей в середовищі «темних» селян. Мовляв, слід підтягнути їх до рівня містян, у переважній більшості російськомовних, відтак необхідність в українізації взагалі відпаде.

Григорій Петровський, голова ВУЦВК – його називали «всеукраїнський староста», а нині вважали б спікером парламенту, – побачивши, що в ЦК проблема «спускають на гальмах», не виявляв особливої наполегливості в мовному питанні. Очільник уряду Влас Чубар, щойно призначений на посаду в липні 1923-го, опікувався здебільшого питаннями промисловості, підготовкою до індустріалізації.

Звісно, були серед урядовців і царі поборники українізації – наприклад, нарком освіти Олександр Шумський. Або його заступник Антон Приходько, письменник-новеліст, один з представників Розстріляного відродження. Але їхні можливості були обмежені.

За таких умов українізація відбувалася переважно у звітах для Москви.

На роботу й далі брали тих, хто не володів українською, мовні курси – можна було обрати тримісячні або шестимісячні – відвідували не так уже й багато людей. Навіть у тих 10 – 15% випадків, коли діловодство вели українською, урядовці між собою спілкувалися російською.

ЦК КП(б)У слухняно ухвалював на пленумах і партконференціях низку рішень щодо українізації, але сам подавав протилежний приклад. Тож не дивно, що кінцева дата повної українізації регулярно відсувалася.

Натомість пояснювати повільність процесу лише особистою позицією керівників республіки не зовсім правильно. Це – лише вершина айсберга. Підтримка «коренізації» серед пересічних комуністів України складала 18%.

Будем ли украинизироваться?

В Мариуполе услевенно распространяются слухи, что вследствие того, что Мариуполь переходит в РСФСР украинизация проводится не будет.

Секретариат Окрисполкома и окружная комиссия по украинизации раздвоняет, что слухи эти заведомо вымышленны и распространяются врагами украинизации. Украинизация будет проводиться всемерно и надолго.

Вороги украинизации разпускали чутки, ніби Мариуполь ось-ось перейде до Росії, тому мову можна не вивчати. «Наша правда», 15 січня 1926 р.

Перший стає генеральним

Навіть за таких скромних темпів протягом двох років збільшилися накладки українських книжок, газет і журналів, українська стала викладовою у трьох четвертих початкових шкіл, майже третині технікумів і чверті вишів.

Але Кремль вимагав більшого. У квітні 1925-го Сталін замість «м'якого» Квірінга надіслав з Москви рішучого і жорсткого партфункціонера Лазаря Кагановича. А щоб підкреслити надзвичайні повноваження свого протеже, підвищив статус посади, яку він обійняв у Харкові – генеральний секретар ЦК КП(б)У.

Новий призначенець, який народився і виріс в українському селі, володів мовою, проте, живучи в Москві, давно не мав розмовної практики. Але швидко відновив втрачені навички і, слід віддати належне, майже не користувався на роботі російською.

Оскільки українізації опиралися головним чином партійці різних рангів, Каганович насамперед зламав саме цю ланку спротиву: вже за кілька днів після прибуття до Харкова зібрав пленум ЦК, на якому категорично зажадав провадження всього діловодства в ЦК і всіх регіональних парткомітетах виключно українською, проведення всіх зборів та інших заходів тільки українською, переходу основних партійних ЗМІ на українську, нарешті висунув вимогу всім без виключення членам партії опанувати українську.

Просили усмирити «розперезаних шовіністів-українців»

Після пленуму з подачі Кагановича в газетах з'явилися статті із закликом застосовувати «показові звільнення за саботаж» українізації. Він створив і очолив комітет Політбюро з питань українізації, а функції контролю поклав на Робітничо-селянську інспекцію з її колосальним штатом.

Перші успіхи відбулися в сфері діловодства – протягом лише перших восьми місяців відсоток документів українською мовою стрибнув з 15% до 65%. Регіони регулярно звітували в Харків про кількість відвідувачів курсів української мови – на заняття в обов'язковому порядку вчачали всі, хто нею не володів.

Каганович пішов ще далі – проголосив, що всі члени партії мусять не тільки вивчити українську мову, але й опанувати українську культуру. Окрім мовних, відкрилися також курси з українознавства, де викладали багато предметів – від географії України та її економіки до української літератури.

Додаткові кошти виділялися на розвиток українського кінематографа, театру, музики тощо.

Тоді ж на державному рівні почався офіційний культ Тараса Шевченка як поета-революціонера. Вже в серпні 1925-го одночасно відбулися дві важливі події: в Каневі на Чернечій горі заснували музей-заповідник «Могила Тараса Шевченка» (нині Шевченківський національний заповідник), а в Києві неподалік Хрещатику відселили мешканців будинку, де колись мешкав Кобзар, і почали реставрацію з метою створити музей (відкрився 1928-го, нині Літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка).

На початку 1926 року провели атестацію держслужбовців – хто не володів мовою, вимит вилетів з роботи. Незадоволені скаржилися, навіть надсилали листи Сталіну з проханням угамувати «розперезаних шовіністів-українців».

За злостное отношение к украинизации

КИБЕБ—25-УІ. Президиум Киевского Окрисполкома утвердил постановление окружной комиссии по украинизации о немедленном увольнении 7 сотрудников некоторых учреждений, злостно противящихся изучению украинского языка

В Киеве решуче звільняли з роботи тих, хто злісно ухилявся від вивчення української мови. «Призовский пролетарий», 26 червня 1926 р.

Промовистий сигнал з Москви

Тема «коренізації» втратила актуальність в грудні 1927-го, коли XV з'їзд РКП(б) ухвалив директиву про складання першого п'ятирічного плану на 1928 – 1933 роки. Головним завданням п'ятирічки задекларували прискорену індустріалізацію СРСР.

Новий курс потребував жорсткої централізації. Українізація заважала їй. В липні 1928-го Кагановича відкликали до Москви.

Спочатку українська мова пішла з вишів. Їх вивели з підпорядкування Наркомату освіти і передали відповідним галузевим відомствам. Наприклад, численні індустріальні інститути потрапили в розпорядження Вищої ради народного господарства в Москві, а там уніфікували мову викладання по всьому СРСР – тільки російською.

Подібне відбулося в діловодстві: українські філії всесоюзних установ повернулися до російських бланків, звітності та листування.

Серед пересічних комуністів поширювали думку, що з наступом соціалізму українізація відходить у минуле. Та, власне, в цьому можна було переконалися неозброєним оком: в Харкові на залізничному вокзалі – а це ворота столиці – всі написи замінили російськими.

Почалися арешти провідних діячів української культури та громадського життя – за діяльність дискредитації спецслужби сфабрикували «справу СВУ». З судилища, яке відбулося навесні 1930-го, 207 осіб пішли на розстріл або до концтаборів ГУЛАГу.

Кремль не давав прямої вказівки переходити на російську. Навпаки, продовжували працювати курси української мови тощо. Але для чиновництва промовистим сигналом було те, що Москва більше не наполягає на українізації.

Новий генеральний секретар ЦК КП(б)У Станіслав Косіор всі наради та інші службові заходи проводив російською. За незнання української вже не звільняли з посади. Держслужбовці брали на роботу без складання іспиту з мови.

Формально українізація тривала – переважно на папері – аж до грудня 1932-го, коли політбюро своїм рішенням визначило її неактуальною. Голодомор, який на той час набирив силу, поставив крапку і на українізації, і на життях мільйонів людей, яких нещодавно переконували в тому, що більшовицька влада – своя, рідна.

Станіслав ЦАЛИК
Фото автора

Опубліковано у виданні
«ВВС Україна»
Сайт «Аргумент», 02.08.2023

Чому та хто змусив Україну роззброїти свою армію?

Ми постійно говоримо про зброю. Просимо зброю, вимагаємо зброю, радіємо зброї, вміємо відрізнити БТР від МТЛБ і «Абрамс» від «Леопарда». Але ще зовсім нещодавно ми з вами не знали про зброю майже нічого. Не знали, скільки її в країні, скільки має бути, і куди поділась та, що була.

Власне, це питання неодноразово ставили українцям і західні журналісти та блогери: чому ви постійно вимагаєте зброю? Де поділася ваша власна? Ну, і крім того, що в такій війні не вистачило б жодної власної зброї будь-якій середньостатистичній країні, давайте все ж таки спробуємо розібратися: куди ж вона поділася, наша зброя? У виданні «ГРУНТ» згадували хто приклав найбільше зусиль для роззброєння України.

Незалежність, куплена ціною безпеки. Чому Україну змусили різати власні танки?

Коли СРСР розпався, кожна з країн отримала у військовий і економічний спадок ті підприємства та озброєння, які було розміщено на її території. Відтак Україна дістала одне з найбільших військових угруповань в Європі, ядерну зброю, потужний флот, авіапарк, і низку інших сучасних (і не дуже) озброєнь.

Весь час існування нашої держави всі ці озброєння невпинно скорочувались – так, що до початку війни ми підійшли, як люблять казати у вайбер-чатах, голі-босі. У нас багато й доволі експертно говорять про втрату ядерної зброї. Але, крім ЯЗ, було й безліч інших озброєнь, від яких ми відмовлялися. Іноді це офіційно прописувалося у міжнародних договорах і вимогах до України, іноді це було частиною угод з економічної підтримки, а іноді українська зброя ставала частиною дуже мутних схем, які повертали перші очільники нашої держави.

13 грудня 1991 року новообраного Президента України Леоніда Кравчука проголосили Верховним Головнокомандувачем Збройних сил, до яких на той момент входили: 21 дивізія (14 мотострілецьких, 4 танкові та 3 артилерійські), 8 артилерійських бригад, 1 бригада спецпризначення, 9 бригад ППО, 1 окрема армія ППО, 4 повітряні армії, 7 полків бойових вертольотів.

Загалом – 980 тисяч військовослужбовців, 7200 артилерійських систем, понад 500 бойових кораблів і суден, 1500 бойових літаків, понад 1000 одиниць тактичної ядерної зброї та 176 міжконтинентальних балістичних ракет. Кравчук мав би виглядати доволі грізно, але, напевно, він себе так не відчував. Бо велика армія – це великі гроші, а грошей не було. Кравчук озброївся «принципом розумної достатності», і почав скорочення армії.

ЗСУ від самого початку створювалися як нейтральна, скорочена і без'ядерна версія армії СРСР. Ще у 1990 році було прийнято Договір про звичайні збройні сили в Європі. Його підписантом був Радянський Союз, але згодом квоти «розписали» серед республік СРСР. Для України ліміти стосувались не тільки ядерної зброї, а й особового складу – зменшення чисельності війська до 450 тис. осіб, танків – до 4080, бойових броньованих машин – до 5050, артилерійського знаряддя калібру понад 100 мм – до 4040, ударних вертольотів – до 330, бойових літаків – до 1080.

Куди поділися залишки? Особовий склад частково розформували, а частину озброєнь (в тому числі і ядерне – до 1996 року) передали Російській Федерації як офіційній правонаступниці СРСР.

До речі, Росія також підписувала Договір про звичайні сили, але в 2007 році припустилася в ньому свою участь. Саме так, за рік до нападу на Грузію.

У тому ж таки 1991 році в Укра-

Леонід Кравчук

їні затвердили Концепцію оборони держави і будівництва ЗСУ. У цьому документі знову наголосили на позаблоковості та нейтральності.

У самих Збройних силах вирував безлад. Справа в тім, що за часів СРСР армія була надпотужним інструментом денационалізації і перетворення окремих українців, білорусів, грузинів і казахів на «советского человека». Ніхто ніколи не служив там, де народився й жив. У жовтні 1990 року в Україні почалася Революція на граніті, і однією з вимог протесту було прийняття закону, який не дозволяв би призивати українських чоловіків у військові частини за межами республіки. Та на момент, коли СРСР розвалився, в армії й далі залишався мішаний контингент. Солдати та офіцери мали швидко приймати рішення про те, в якій державі вони залишаються жити та служити, кому переприсягати і чи присягати взагалі.

Кадрові пертурбації, перепідпорядкування підрозділів, повернення одних офіцерів і звільнення інших гальмували реальний процес створення Збройних сил і підсилювали ентропію у молодій державі, нашіпованій зброєю по самі вінця. Можна уявити собі, скільки переживань це викликало в міжнародній спільноті, і як, напевно, тиснули на того ж Кравчука, вимагаючи негайного скорочення озброєнь.

Власне, і сам Кравчук, і дипломати неодноразово згадували про цей тиск. Здебільшого йшлося, звісно, про ядерну зброю. Та коли від України отримали принципову згоду на відмову від ядерного статусу, міжнародні партнери почали вимагати і скорочення конвенційних озброєнь, особливо, далекобійних ракет.

У 1992 році Верховна Рада ратифікувала Договір про звичайні збройні сили в Європі, в якому визначалися рівні чисельності озброєння і військової техніки для країн НАТО, колишнього Варшавського договору і колишніх республік СРСР. Чисельність армії України скоротили вже до 400 тисяч. Порізали на метал і вивели з ладу 5300 танків, 2400 бойових броньованих машин та 477 бойових літаків. Усі ці поступки, разом із вивезенням з України ядерної зброї і знищенням пускових станцій, мали би продемонструвати західним партнерам, наскільки цивілізованим і передба-

чуваним партнером є Україна.

Але цього було, вочевидь, недостатньо.

У грудні 1991 року щодо України та інших країн так званої СНГ почала діяти Програма спільного зменшення загрози, розроблена за участі Міністерства оборони США. Ця програма передбачала знищення ядерної, хімічної, бактеріологічної та інших видів зброї ма-

Українська автоматизована станція радіотехнічної розвідки «Кольчуга»

ційну зброю, проте сама, ймовірно, зуміла зберегти значну частину неконвенційних озброєнь, які, згідно міжнародних договорів, мали бути знищені. Неймовірно, чи не так?

Україна ж і далі йшла шляхом мирної держави. Через три роки після здобуття Незалежності держава приєдналася до програм НАТО, які передбачали, що впродовж 12 років у нас утилізують 1,5 мільйона одиниць легкої зброї та 133 тисячі тонн боєприпасів і 1 тисячу переносних зенітно-ракетних комплексів.

Крім знищення озброєнь, ці програми передбачали тісне співробітництво з НАТО – спільні навчання, кооперація, перехід на нові стандарти. І, звісно, проти цього активно виступали проросійські сили. Комуністи, соціалісти, маргіналістусофіли традиційно влаштовували пікети й істерики у ЗМІ під час спільних навчань України і НАТО.

Особливо смішним сьогодні здається те, що ці проекти передбачали не тільки роззброєння і навчання, а й певні гарантії безпеки від Альянсу. В НАТО зобов'язалися консультуватись із будь-яким партнером «Партнерства заради миру», якщо він відчуватиме загрозу своїй територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці.

У рамках цієї програми, до речі, в Донецьк приїздив Барак Обама – тоді ще сенатор – щоб засвідчити успішне проведення роззброєнь. Під час його візиту українці бадьоро відрепортували про те, як переробляють міни: вибухівку – на промислову вибухівку, залізо – на металобрухт, а пластик – на дитячі іграшки.

«Кольчуги», «Фаїна», російські спецслужби: тотальна дискредитація української «оборонки»

Сьогодні ми знаємо: Росія весь час готувалася до наступної війни. На відміну від решти світу і нашої з вами країни, у РФ не збиралися роззброюватись.

З огляду на теперішній досвід, нам легко засуджувати очільників України за цю невпинну демілітаризацію. Але в 90-х і нульових Європа жила зі стійким переконанням в тому, що війни більше ніколи не буде. Принаймні, не в Європі. Принаймні, не тими озброєннями, що є в наявності. Більшість теоретиків прогнозували потенційні війни як гібридні протистояння – економічні війни, кібервійни, терористичні атаки, але не артилерійські дуелі, не килимові бомбардування, не кілометри замінюваних полів. Зброя несла все

більше загрози, і вона не сприймалася суто як інструмент захисту.

Певним чином, українська зброя теж продовжувала створювати загрозу. Попри те, що наша країна старанно виконувала всі договори з роззброєнь, старих радянських запасів залишалося достатньо для того, щоб активно продавати її в ті країни, які не могли собі дозволити купувати якісну і сучасну західну зброю. В тому числі й у ті країни, де точилися конфлікти – Африку та Близький Схід. І це також не могло не викликати занепокоєння світової спільноти.

Давайте згадаємо два яскравих міжнародних скандали із українською зброєю – один справжній, і один – містифікований. Обидві істотно вплинули на міжнародний імідж України і змусили наших західних партнерів ще потужніше тиснути на уряд, вимагаючи подальшого роззброєння.

У 2008 році сомалійські пірати захопили судно «Фаїна», яке перевозило українську зброю у Південний Судан. На борту корабля був вантаж із 33 танків Т-72, реактивних систем залпового вогню БМ-21 «Град», вогнепальної зброї та іншого обладнання, офіційно призначеного для Кенії, а неофіційно – для автономного уряду Південного Судану. Поставки здійснювалися в обхід резолюції Євросоюзу та ООН. І хоча в цій операції брали участь не лише українці, зброя на борту була саме українська, і відвантажили її в порту Миколаєва.

Цей скандал вибухнув невдовзі після «кольчужного скандалу», який натоді світова спільнота ще не встигла забути. У 2002 році США звинуватили Україну в поставках станцій радіотехнічної розвідки «Кольчуга» до Іраку. Ця інформація підтверджувалася плівками славнозвісного майора Мельниченка – співробітника Управління державної оборони, який, як стверджувалося, робив записи у кабінеті Президента Леоніда Кучми. Із цих записів випливало, що Кучма особисто схвалив постачання зброї до Іраку.

Після витоку цих даних США заморозили фінансову допомогу Україні (йшлося загалом про 54 млрд доларів) і пригрозили санкціями у випадку, якщо продаж «Кольчуг» вдасться довести. Леонід Кучма – скомпрометований не лише скандалом із розвідувальними станціями, а й убивством Георгія Гонгадзе – став міжнародним ізгоєм. Значною мірою, саме цей скандал змусив Кучму до обрання «східного вектору» міжнародної політики. Путін і сателіти Росії залишилися єдиними партнерами Президента Кучми, а отже й України.

Чому та хто змусив Україну роззброїти свою армію?

6 «Кольчуги» в Іраку так і не знайшли, але жереб вже було кинуто – Кучма залишився сам на сам з країнами так званого СНГ, без перспектив будувати прогресивні відносини із західним світом. У липні 2004 року Кучма вилучив із воєнної доктрини тезу про те, що вступ у НАТО і Європейський Союз є кінцевою метою політики євроатлантичної і євро-

пейської інтеграції. Повним ходом йшли переговори про створення ЄП – єдиного економічного простору з Росією, Білоруссю і Казахстаном. Також стартувала операція «пресмін» – наступником Кучми мав стати тодішній прем'єр-міністр Віктор Янукович.

Сьогодні більшість аналітиків сходяться на тому, що «кольчужний скандал» був спецоперацією російських спецслужб, організованою з метою зриву співробітництва України з НАТО та припинення зближення України та США. План спрацював. Основними фігурантами з українського боку були Віктор Медведчук, Олександр Мороз і майор Мельниченко – українські діячі, про яких сьогодні вже без сумніву можна говорити, як про російських агентів.

На саміті НАТО у Празі в 2002 році для розміщення учасників спеціально використали французьку абетку, аби Президент України був подалі від лідерів США і Великої Британії. На фото зліва – Блер і Буш (ближче до центру кадру); на фото справа – Кучма у супроводі Медведчука

Подібні скандали вплинули на те, що імідж офіційного Києва на міжнародній арені безнадійно зіпсувався, і з сумлінного партнера в очах Заходу Україна перетворилася на корупційну неконтрольовану діру в центрі Європи. В якій кінце потрібні забрати якомога більше зброї, бо вони не здатні дати з нею ради.

Підписання Будапештського меморандуму

Підписання Будапештського меморандуму

їнська держава не могла ні економічно, ні політично, ні з точки зору консолідації нації – одним словом ніяк», – коментував Плохій.

Леонід Кравчук згадував про це неодноразово: без відмови від ядерної зброї не було би незалежності. Світ просто не визнає суверенітету нової держави, ми не мали би фінансової та інституційної підтримки, і вже за кілька років такої незалежності держава би сколапсувала.

Важко сьогодні говорити про те, чи це не перебільшення, і чи за кілька років світ би не змірився з тим фактом, що є ядерна Україна. Можливо, у тодішніх лідерів просто не вистачило суб'єктності для того, щоб відстоювати власну позицію. Але можна спробувати поставити себе на їхнє місце: їм не було на що спертися, в них не було досвіду державотворення, досвіду справжніх міжнародних переговорів та інтриг на найвищому рівні, не було впевненості в собі, і головне – зовсім не було грошей і ресурсів, щоб цю зброю утримувати та обслуговувати.

«Ми знали, що ми боєголовками не управляємо. У мене не було чорної валізи: вона була в Москві. Я міг тільки телефоном говорити з командувачем ракетної армії. Він міг виконувати або не виконувати мої прохання, не кажучи вже про дорочення: це нереально було. Ядерна зброя знаходилася за межами контролю України», – стверджував Кравчук.

У 1997 – 1998 роках мав минути термін обслуговування встановленого в Україні ядерного озброєння. Відтворення ядерного циклу потребувало наймовірніших бюджетів і часу, яких у України не було.

Ядерну зброю домовилися передати Росії, в обмін Москва мала кілька років постачати паливо на українські АЕС. Сполучені Штати дали кошти на дезактивацію пускових установок. Країни-гаранти

уклали Будапештський меморандум для гарантування суверенітету України. Цей документ підписував уже не Кравчук, а Леонід Кучма. Втім Кравчук дожив до того часу, коли стало зрозуміло, що Будапештський меморандум – це синонім безвідповідальної брехні, і Україна абсолютно беззахисна перед лицем озброєної до зубів ядерної Росії. Хоча, звісно, в 90-х здавалося, що ЯЗ – це скоріше валізка без ручки, яку можна вигідно продати.

І було що продавати. Україна отримала у спадок від СССР третій у світі за потужністю й кількістю боезарядів арсенал ядерної зброї. 176 міжконтинентальних балістичних ракет і пускових шахт, від 1514 до 2156 боезарядів стратегічної зброї, від 2800 до 4200 тактичних ядерних боезарядів та від 30 до 43 важких бомбардувальників. Невизначен-

ментував транспортування з території України, Білорусі та Казахстану тактичної ЯЗ до Росії до 1 липня 1992 року. Кількість вивезених ракет – невідома.

У жовтні 1993 року відбулася ще одна важлива подія – було підписано договір про технічну та фінансову допомогу Україні для знищення ядерної зброї. Пускові установки мали дезактивувати, як і ту частину арсеналу, який виходив із терміну експлуатації. США перераховували

дачу всіх ядерних озброєнь.

Водночас, українські дипломати домоглися хоч і незначних, але відшкодувань. Росія мала надати Україні тепловиділяючі збірки для атомних електростанцій, а також брала на себе зобов'язання поважати незалежність, суверенітет і територіальну цілісність сусідської держави й обіцяла утримуватися від застосування сили або економічного примусу для зміни кордонів. Росіяни на все це погодилися – хоча, воче-

Знищена шахтно-пускова установка для міжконтинентальних ракет поблизу Первомайська, жовтень 2001 року. Фото УНІАН

Україні на утилізацію \$175 млн. Роботи мали проводитись під пильним наглядом американських фахівців – щоб ні один збагачений атом не загубився.

І хоча на момент підписання договору більшу частину ядерної зброї вже було вивезено до Росії, американці все ще очікували від України несподіванок. Справа в тім, що, попри рамкові домовленості, Україна та Росія не могли дійти згоди і продовжували суперечку. Москва відмовлялася компенсувати Україні вартість ракет. Росіяни стверджували, що за уран вони нічого не винні, оскільки ядерний арсенал і без того належить їм. Українська ж сторона вимагала значної компенсації за відмову від безпеки. Переговори рухалися по колу, доки в американців не урвався терпець.

видь, уже тоді не збиралися дотримуватись домовленостей.

Після підписання угоди Кравчук повернувся до Києва, а Єльцин з Клінтоном залишилися в Москві, і під камери святкували зниження ядерних загроз. Було цілком очевидно, хто в цій угоді лузер. Не так давно Клінтон визнав, що він був неправим і що почувається винним через те, що змусив Україну до цих домовленостей. Можливо, саме про це він згадував – як кричав на Кравчука у зальодянілому Борисполі, щоб потім пити шампанське з Єльцином в Ново-Огарьово.

Для того, щоб краще розуміти, в яких умовах і як відбувалося ядерне роззброєння України, варто звернути увагу на той самий процес в інших країнах. Ми звичайно сприймаємо наш досвід, як унікальний – але це не так. Паралельно з Україною таке ж роззброєння відбувалося у Казахстані і в Білорусі. І якщо аналізувати ці процеси комплексно, то ситуація стає більш зрозумілою.

І Казахстан, і Білорусь зазнавали аналогічного впливу з боку США і Росії. До того ж, і Казахстан, і Білорусь теж постраждали від ядерного впливу, тому думка широкої громадськості в цих країнах була однозначно на боці ядерного роззброєння.

Україна і Білорусь зазнали неімовірно руйнівного впливу від вибуху на Чорнобильській АЕС. Але Казахстан постраждав не менше. Весь час, поки СССР розробляв і вдосконалював свою ядерну зброю, полігоном для випробувань був саме Казахстан.

На момент розпаду СССР (а Казахстан, нагадаємо, був останньою республікою, яка вийшла зі складу СССР) на казахській території зберігалися 104 міжконтинентальні балістичні ракети SS-18 «Сатана», і кожна була оснащена 10 ядерними боєголовками. Там було 40 стратегічних ядерних бомбардувальників, що здатні були доправляти до цілі 320 ядерних боезарядів, а та-кож 650 одиниць тактичної ядерної зброї. Таким чином, сукупний ядерний арсенал, розміщений на території Казахстану, перевищував 2 тисячі боезарядів. Цей арсенал мав тримати оборону зі сходу – від ядерних Китаю, Пакистану та Індії.

Ядерне роззброєння: чому «розвести» Україну було так легко

Ми забігли наперед, пояснюючи втрату безлічі конвенційного озброєння у перше десятиліття незалежності. Давайте повернемося до зброї ядерної.

Як ми вже згадували, після проголошення Незалежності Україна наголосила на своєму нейтральному і без'ядерному статусі. За спогадами Леоніда Кравчука і перших дипломатів України, іншого вибору в українців просто не було.

«На мій пам'яті позиції Сполучених Штатів і Росії щодо українського питання рідко збігалися. Так от, це був перший і чи не єдиний випадок, коли США і РФ виступали одним фронтом, – згадував дипломат Олександр Чалий. – Причому лідером у тиску на Україну були саме Штати. Росія грала другим номером. Не виключаю, що якби Україна, Білорусь або Казахстан опиралися, Росія отримала б карт-бланш від Заходу на застосування військової сили, щоб вилучити або взяти під контроль ядерний потенціал у колишніх союзних республіках». Скоріше за все, це заангажована думка дипломата, який завжди вирізнявся проросійськими поглядами, але вона відображає той експертний дискурс, який панував у ті часи.

Такої ж думки притримується й історик Сергій Плохій. У бага-

ність в оцінках кількості пов'язана із тим, що українські політики й самі достеменно не знали, скільки ядерного озброєння зберігається на території молодій державі: це був секрет Москви. Юрій Костенко, який тоді очолював робочу групу Верховної Ради з підготовки до ратифікації Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (START-1), стверджує, що загалом в українській тактичній та стратегіч-

Демонтаж балістичної ракети СС-19 на базі у селищі Вакулечук, Житомирщина, 24 грудня 1997 року. Фото АР

ній зброї було 67 – 85 тонн збройового плутонію та 80 – 102 тонни високозбагаченого урану.

Цей арсенал вартував неймовірних грошей. Але ці запаси віддали за ядерне паливо для українських АЕС, договір, який не вартував паперу, на якому був підписаний, і міжнародне визнання незалежності Української держави.

Утім тут ідеться про стратегічне озброєння. А тактичну ядерну зброю вивезли до Росії на самому початку незалежності. У грудні 1991 року в Алма-Аті Кравчук, Єльцин, Шушкевич та Назарбаєв підписали угоду «Про спільні заходи щодо ядерної зброї». Цей документ регла-

У 1994 році, коли в Україні вже готувалися до першої справжньої передвиборчої президентської кампанії (в якій Кравчук програє Кучмі) Білл Клінтон прилетів до Києва, і на летищі в Борисполі зустрівся з тодішнім Президентом. Свідки стверджують, що він кричав на Кравчука і вимагав підписання усіх необхідних договорів, негайної передачі і знищення усього ядерного озброєння й супутньої інфраструктури, а також погрожував тотальною міжнародною блокадою України. Перед майбутніми виборами Кравчук вирішив не ризикувати, і за три дні в Москві підписав трьохсторонню угоду про остаточну пере-

Чому та хто змусив Україну роззброїти свою армію?

7 Що важливіше для нашої історії, на території Казахстану розташовувався Семипалатинський ядерний випробувальний полігон. На ньому вперше провели випробування радянської атомної зброї. Загалом, між 1949 і 1963 роками на полігоні здійснили 459 ядерних вибухів, і 113 із них – атмосферних, тобто відкритих. Від наслідків цих вибухів постраждало понад 500 тисяч мешканців Казахстану. Випробування проводили не лише у Семипалатинську – кілька ядерних вибухів здійснили «у мирних цілях» поблизу Актюбинська у 1970 – 80-х роках і на півострові Мангішлак у 1950 – 60-х.

Здається, якщо хтось і мав право на те, щоб залишити собі ядерну зброю, то це був Казахстан. Але казахський суверенітет у ті роки був іще більш підвладним, ніж український, а тому для Нурсултана Назарбаєва торгівля ядерним статусом стала, по суті, єдиною можливістю отримати незалежність.

Казахстан за рахунок відмови від ядерного статусу отримав значні інвестиції від США. Кошти мали піти на те, щоб ліквідувати наслідки випробувань, знешкодити та вивезти з країни велику кількість забруднених матеріалів. Крім того, у США побоювались, що Казахстан може поділитися своїми надбаннями з Іраном, оскільки ці країни завжди мали тісні культурні та політичні зв'язки. Тому за казахським арсеналом стежили ще уважніше, ніж за українським.

Попри це, Назарбаєв відчайдушно торгувався за компенсації і гарантії безпеки, які Росія не хотіла надавати Казахстану так само, як і Україні. Ба більше, Казахстан ішов за Україною крок у крок – Назарбаєв вимагав того ж, що просили для себе в Києві. Російське небажання відшкодувати Україні вартість зброї обумовлювалось іще й тим, що росіяни розуміли – будь-які поступки завтра буде помножено на два.

Зрештою, результати для казахів були приблизно такими ж, як і для українців – з тією різницею, що Казахстан отримав додаткові кошти від продажу в США збагаченого урану і контракти на поставки в майбутньому. А вже Казахстан видобуває уран, і це є однією з важливих статей його експорту. Ця промисловість також стала важелем тиску – МАГАТЕ поставило умову, що казахи не зможуть продавати свій уран нікому в світі, якщо не відмовляться від ядерного статусу. Так і сталося. Казахстан підписав той самий Будапештський меморандум і віддав Росії всю свою ЯЗ.

Так само вчинила і Білорусь – але дуже тупо. Білорусь не отримала у відповідь жодних відшкодувань, жодних інвестицій в очищення середовища чи розбудову економіки. Шушкевич іде у Біловезькій пущі пообіцяв Єльцину задарма віддати все й одразу. У 1994 році до влади прийшов Олександр Лукашенко, і на останньому етапі процесу роззброєння спробував все зупинити, залишивши зброю. Але Мінськ отримав міцного дипломатичного стусана від Росії та США, і в 1996 році – так само, як і в Україні – у Білорусі завершився процес ядерного роззброєння.

Втрата флоту і російський прапор над Севастополем

Але навіть втрата ядерної зброї не була такою ганебною, непояснюваною і необов'язковою, як втрата

Україною Чорноморського флоту. Позбавлення ядерного статусу мало свої передумови, в нього була політична доцільність, на Україну чинився шалений міжнародний тиск, існував консенсус політичних еліт, в тому числі еліт націонал-патріотичних. Що сталося з флотом? Його віддали гоповатим колекторам за мікрокредити.

Перед тим, як розпочати цю детективну історію, важливо додати контексту.

Після розпаду СРСР лідери так званого СНГ домовилися створити Об'єднані збройні сили Співдружності Незалежних Держав. Цей короткотривалий військовий союз замислювався, як тимчасове утворення. Його головною і, по суті, єдиною задачею був нагляд за ядерною зброєю СРСР – до тих пір, поки вона вся не стане російською. Самі сили склалися із ракетних військ, і, ймовірно, підрозділів військової розвідки, які мали пильно слідкувати за переміщенням боєголовок територією колишнього СРСР.

Але в 1992 році Леонід Кравчук несподівано погодився з тим, щоби в списку майна Об'єднаних збройних сил СНГ опинився Чорноморський флот. Жодні попередні документи цього не вимагали. Ще в жовтні 1991-го Верховна Рада України визнала флот українським – повністю і цілком. Проте виявилось, що Кравчук підважив юрисдикцію ЧФ, зробивши його спільним майном – а значить, майном, яке можна ділити. І це при тому, що всю ядерну зброю вивезли із флоту ще в 1991 році.

Севастополь, 1992 рік. Кораблі стоять під радянськими прапорами

Чорноморський флот становив близько 10% у загальній потужності радянського флоту і об'єднував понад 1300 з'єднань, частин, підрозділів та установ, а також понад 70 тисяч особового складу.

На воді перебувало 105 бойових кораблів, 69 бойових катерів, 48 кораблів спеціального призначення, 191 морське судно забезпечення, 470 катерів та рейдових суден забезпечення, 883 надводних суден загальною водовантажністю близько 560 000 т.

Морська авіація наземного базування складала 170 бойових літаків, 19 літаків та 115 вертольотів протичовнової авіації, 35 транспортних літаків та вертольотів.

За ЧФ було закріплено 65 000 гектарів землі.

За час суперечки між Україною та Росією, у період невизначеності, з балансу Чорноморського флоту з різних причин списали 788 суден. Утім умови та обставини списання натякають на те, що всі ці судна просто перевели до інших підрозділів флоту Росії. Тобто навіть якби домо-

вись не вийшло – Росія тихо крала кораблі з Севастополя.

Чорноморський флот від моменту розпаду СРСР став каменем спотикання у стосунках України і Росії. І Кравчук, і Єльцин виголошували заяви про те, що весь флот беззаперечно і повністю належить їхнім державам.

При цьому Єльцин встиг призначити головнокомандувачем Чорноморського флоту колишнього головнокомандувача ЧФ СРСР Ігоря Касатонова, що відразу викликало недовіру з боку України. Попри все, Касатонов не поспішав із прийняттям присяги, знаючи, що більшість особового складу схилиться до того, щоб присягнути Україні. Зрештою – як вважається, через звільнення української сторони – росіяни схилили Касатонова на свій бік, і він дав наказ присягнути Росії, доки питання з флоту не вирішать політики.

Переговорна позиція України ставала гіршою з кожним тижнем. Росіяни не тільки захопили флот, а й підважили статус Криму, зокрема, завдяки тому, що вчасно змогли переманити Касатонова. Дуже важко вести переговори з позиції сили, коли увесь твій флот на півострові майоріє прапорами іншої держави.

У грудні 1992 року Державній думі РФ доручили розглянути питання про російський статус Севастополя. І в 1993 році депутати прийняли постанову «Про статус міста Севастополя», в якій зазначили, що «город-герой» належить РФ, оскільки місто не передавалося у 1954 році до складу УРСР.

Севастополь, 1992 рік. Кораблі стоять під радянськими прапорами

У той же час почала гучно лунає риторика, до якої ми згодом звикли – про те, що військова потуга Росії неможлива без Чорноморського флоту, що Крим – «ісконно російський», і що його «подарував п'яний Хрущов», а тому п'яний Єльцин має забрати назад.

Тоді ж уперше вигулькнула карта, якою в майбутньому буде бито безліч українських ініціатив, спроб України стати частиною Європи, побудувати прозору економіку, захис-

21 липня 1992 року сторожовий корабель СКР-112 підняв прапор України, покинув базу Чорноморського флоту в Криму і вирушив у бік Одеси. Кілька годин його переслідували судна, контрольовані росіянами. Кадр зроблено зі сторожового корабля «Разітєльний»

Путін у Севастополі: 2001 рік – сходиться з Кучмою із трапа «Гетьмана Сагайдачного»

2013 рік – Путін оглядає з Януковичем бойові кораблі на морі

титись від зазіхань Росії на український суверенітет. Борги за газ.

У квітні 1992 року Кравчук і Єльцин підписали угоду, якою домовилися ввести мораторій на односторонні дії в питаннях флоту. Але це сталося вже після односторонніх дій Росії, тому Україна засадничо опинилася у слабкій позиції. Ще через кілька місяців сторони підписали Ялтинські угоди, згідно з якими флот мали розділити. Першу партію було програно. Україна, яка мала права на весь ЧФ, розташований на своїй території, офіційно погодилася його ділити.

Чергова угода в Москві від 17 червня 1993 року закріпила намір сторін поділити флот за формулою «50/50». А вже у серпні у Масандрі відбулися доленосні переговори, на яких в один пакет об'єднали домовленості і з приводу боргів за газ, і розподілу Чорноморського флоту. Переговорну групу очолював Кравчук, а прем'єр Кучма був його правою рукою. Сторони домовилися, що 50% ЧФ належатиме Росії, а ще частину Україна передасть Росії в якості розрахунку за газові борги. Іще частину офіційний Київ погодився продати. Те саме стосувалося й інфраструктури флоту. І так, ішлося про явно занижену вартість.

1993 рік, минуло лише два роки незалежності. Ціни на газ були доволі низькими – але борги України вже склали понад 800 мільйонів доларів. Газпром погрожував припини-

ти постачання палива в Україну. Разом із загрозою забрати все силою це створювало додатковий тиск на українську владу.

Але попри те, що Кравчук і Кучма старанно намагалися робити вигляд, ніби вони не мали іншого вибору, і що ціни були виправданими – їхні аргументи не звучали переконливо навіть для 1993 року.

По закінченні переговорів Кравчук із Кучмою отримали хвилю – як сказали б зараз – хейту від самих військових, і вирішили трохи пригальмувати, щонайменше в риторичі. Кравчук уточнював, що він не зовсім те мав на увазі, і що Україна може продати весь флот, а може й не весь, це ще предмет торгу. Але загальна атмосфера поразки вже накрила українських військових.

Міністр оборони Костянтин Морозов заявив, що ніякого продажу не буде – буде поділ, після якого всі російські кораблі мали б забратися з Криму. Невдовзі після цієї заяви Морозов перестав бути міністром оборони. Військові були невдоволені. Озвучувалися погрози звернутися до Міжнародного суду з позовом проти Росії через шахрайство. Командування морської піхоти заявило, що економічні прорахунки державних діячів не можна компенсувати продажем української землі та поступками, які суперечать державним інтересам.

Саме після цієї угоди західні «кремлезнавці» почали говорити про те, що, схоже, СРСР буде відновлено: аж надто бадьоро Росія відвоювала в Україні принципові позиції одна за одною.

Сам Костянтин Морозов так згадував Масандрівські угоди: «Я завжди був прихильником демократичного контролю над армією. Але в тому випадку Міністерство оборони було навмисно усунуто від підготовки рішення, а Верховна Рада про нього дізналася постфактум. Все відбулося під час зустрічі президентських делегацій України і Росії в Масандрі, 3 вересня 1993 року.

Чому та хто змусив Україну роззброїти свою армію?

8 Керівництво держави того дня запобігливо здало ЧФ в користування РФ з базуванням в Україні. Чиновники московської делегації на українській землі поводитись зухвало, виходячи з нібито вже розв'язаної проблеми, принижували Україну, наші ж державні мужі сиділи мовчки. Мої офіційні заперечення залишили поза увагою. Пізніше їх назвали «особистою думкою» і навіть пояснили мою «нелюбов'ю до російських братів».

У червні 1995 року в Сочі підписали ще одну важливу угоду, в якій було зафіксовано, що Україні залишиться 18,3% Чорноморського флоту, а Російській Федерації – 81,7% із числа кораблів та суден, зафіксованих станом на 3 серпня 1992 року. І це без урахування вже вкрадених Росією майже 800 суден.

Поки йшли перемовини, постійно відбувалися провокації. В Криму біснувався сепаратист Юрій Мешков. Були заяви російських політиків про те, що треба забрати весь Крим, були знущання російських військових над українськими, були намагання провести на півострові референдум про від'єднання від України, були спроби кримської влади перевести годинник на московський час.

На цьому тлі Україна поступилася не тільки більшою частиною флоту, а й найкращою. Найновіші судна, найбільші, боєздатні і з якісним обладнанням – всі вони опинилися в руках Москви. Більшість із цих трофеїв Росія досі використовує, звісно ж, проти нас. А 2/3 українського флоту невдовзі виключили з бойового складу, і судна списали як такі, що втратили тактико-технічні характеристики.

Росії дістались не тільки судна, а й авіація, озброєння, обладнання, інфраструктура і територія. Росіяни активно використовували навіть ті інфраструктурні об'єкти, які в жодних угодах прописані не були, і не платили за них належну оренду – фактично, окупували частину території України ще на початку 90-х.

Остаточню процес поділу Чорноморського флоту, разом з усіма базами, складами, аеродромами і навіть дитячими садками для нащадків російських офіцерів завершили у 1997 році – 28 травня Україна та Росія підписали Угоду про статус та умови перебування ЧФ РФ. Цей договір, зокрема, узаконював базування російського флоту в Криму на 20 років, до 2017-го. І, так, у пакеті з цими поступками йшли домовленості про розрахунки за газові борги.

Кучма знову виправдовувався. Наприклад, у 2006 році він так пояснив сміховинні ціни, за які продали флот: «Сьогодні добре розмірковувати, що можна було інший договір підписати, іншу орендну ставку поставити. А згадайте 97-й рік, в якому стані перебувала країна. Розгорталася світова криза, ми теж, у принципі, стояли на грані дефолту. Хто тоді рахував ціну кримської землі? Треба було приймати рішення, виходячи з існуючої соціально-економічної ситуації. Та головне навіть не в цьому. Питання Чорноморського флоту – одна зі складових Великого договору з Росією».

До моменту вторгнення росіян у Крим у 2014 році Військово-морські сили України мали жалюгідний вигляд. Із 32 суден 15 вже було втрачено. Майбутній міністр оборони Михайло Єжель, який очолював українські ВМС із 1996 року по 2003-й, зробив усе для того, щоб від флоту залишилася тільки примара. Єжель, до речі, має підозру за статтею про

Блокада українських суден росіянами у Донузлаві, березень 2014 року, початок окупації Криму. Фото – АР

державну зраду і нині переховується в Білорусі. Там він якийсь час був послом, а коли проти нього відкрили справу, попросив Лукашенка про політичний притулок.

Єжель утилізував як мінімум два фрегати, два корвети, ракетний катер і малий десантний корабель. Багато чого було продано, списано. І 2014 рік ми зустріли з 1 фрегатом, 7 корветами, 2 ракетними катерами, 2 десантними кораблями, 2 кораблями управління, 2 морськими, 2 базовими та 1 рейдовим тральщиком і 75 допоміжними суднами та катерами рейдової служби. Нам залишилися одна бригада морської авіації, бригада берегової оборони та окрема бригада артилерійська група.

Згадуючи те, якою безхребетною і безсуб'єктною була позиція України в безпекових питаннях, особливо в Криму, розумієш, чому Путін був настільки впевнений у тому, що він без проблем захопить півострів.

Розпродуємо залишки і живемо за залишковим принципом

Весь час існування ЗСУ, до самого початку війни в 2014 році, українська армія тільки скорочувалася.

Збройні сили фінансувалися за залишковим принципом, за найменшої нагоди майно списувалось чи продавалось, а чисельність особового складу зменшувалася. Під це невпинне скорочення писалися програми та стратегії розвитку – вони мали обґрунтувати цю недбалість економічною необхідністю та політичною доцільністю.

Перша Воєнна доктрина України від 1993 року оголошувала про позаблоковий і без'ядерний статус. Утім тоді Україна ще мала чисельні військові потуги, флот, повноцінну бойову авіацію, і навіть віддала ще не всю ядерну зброю. Із доктрини випливало, що боєздатність є однією з головних задач молодій державі, хоча й було незрозуміло – від кого саме ми збираємося оборонятися.

Другу Воєнну доктрину ухвалив Президент Кучма у 2004 році, коли вже обрав своїм наступником Віктора Януковича, і вся країна готувалася до президентських виборів. Україна вже бачила Революцію троянд у Грузії і бачила реакцію Росії. Загрози мали бути більш очевидними, ніж в 1993-му. Проте ця доктрина виявилася значно менш вогнивою. «Україна не вважає жодну державу своїм воєнним противником, але вважає потенційним воєнним противником державу або групу держав, послідовна недружня політика яких загрожує воєнній безпеці України», – як приклад.

Перша редакція доктрини Кучми також передбачала курс України на вступ до НАТО – але за кілька тижнів Президент видалив цей пункт.

Іще до цього, у 1997 році, Кучма затвердив Державну програму будівництва та розвитку ЗСУ до 2005 року. В документі йшлося про модернізацію озброєнь і реформу системи військово-адміністративного розподілу. За фактом, реформою знову виявилось скорочення особового складу і озброєнь та зміна назв, а на модернізацію не було грошей.

Тоді ж створили нові функціональні компоненти ЗСУ: Сили стримування, Сили швидкого реагування та частини прикриття державного кордону. Чисельність Збройних сил зменшилася до 320 тисяч військовослужбовців і 100 тисяч цивільних працівників. На Сухопутні війська припадало 40% персоналу; Повітряні сили – 24%; Військово-Морські сили – 8%; органи військового управління, військової навчальні заклади та установи – 28%.

Існує цілком обґрунтована думка про те, що кількість особового складу компенсується його мотивованістю та навченістю. Але із цим теж були проблеми. За короткий час кількість вищих військових навчальних закладів і військових кафедр зменшили вдвічі – із 60 до 31. У Мініборони вирішили залишити по одному базовому вишу для підготовки офіцерського складу: Повітряним силам – Харківський університет ПС імені Івана Кожедуба, Військово-Морським силам – Академію ВМС імені Павла Нахімова у Севастополі. Офіцерів оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів готувала Академія ЗСУ у Києві. Сухопутним військам залишили два виші-«опорники» – Академію сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного у Львові та Одеську військову академію.

Оскільки зараз ми наполегливо просимо у всього світу авіацію, і розмірковуємо про те, наскільки ефективним може бути контрнаступ без літаків, було би цікаво знати, що сталося з нашими літаками? На початку було, нагадаю, 1080 одиниць – і це вже після перших скорочень. У

2001–2005 роках кількість бойових літаків зменшили із 874 до 575, а у бойовому складі залишилось 208. Але навіть ця авіація майже не використовувалась, і наліт у пілотів склав 10-20 годин на рік.

Куди поділися решта? Літаки були хорошим товаром, із задоволенням їх забирала Росія – в розрахунок за ті ж газові борги. Бартери якраз старанно організувала славнозвісна ЄЕСУ і лідерка однієї партії, що й досі присутня в українському парламенті.

Але ж у нас була своя промисловість, ми самі виготовляли літаки! Що сталося з авіапідприємствами? Що вони робили? А «робили» вони переважно борги.

Навіть якщо орієнтуватися на викриті правоохоронними і контролюючими органами порушення (а вони викривали далеко не все), то на офіційному рівні, наприклад, було виявлено численні фінансові зловживання на київському заводі «Авіант», який не зміг відзвітувати перед Міністерством оборони про витрачання 100 млн грн, виділених на програму військово-транспортного літака Ан-70. Те саме з Ан-148 – 150 млн грн просто зникли. Ні літаків, ні грошей, ні відповідальності. Колишнього генерального директора Харківського авіаційно-промислового підприємства Павла Науменка навіть було засуджено до 10 років позбавлення волі за розкрадання держмайна в особливо великих розмірах – там гроші теж не перетворились на повітряні судна. На цьому тлі стає навіть зрозуміло – чому Богуслаєв у нас вважався героєм.

Паралельно зі струнками воєнними доктринами і планами на отримання якісної зброї власного виробництва існував неймовірний і сповнений див світ експорту української зброї.

Прослідкувати всі транзакції за весь час незалежності України вкрай важко – якщо не неможливо – навіть якщо вз'ємомося рахувати тільки офіційні контракти. За даними парламентської комісії, яка роз-

слідувала це питання, у 1989-94 роках Україною було продано зброї на \$32,4 млрд – тобто по \$6,48 млрд щорічно. Обсяги реалізації Україною озброєнь перевищили реальні можливості усіх світових експортерів зброї за винятком США та Росії.

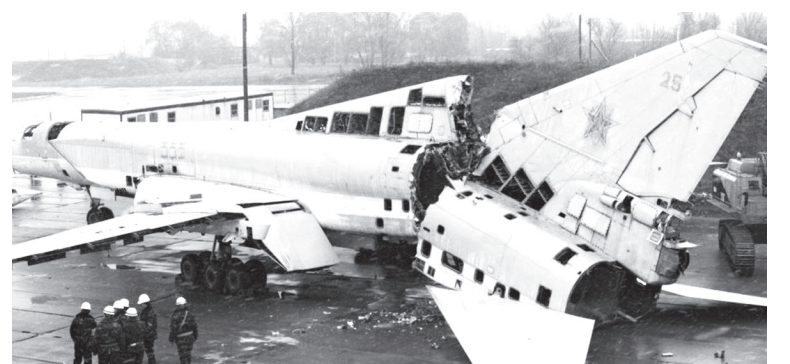
Далі теж тримали планку: лише з 1994 до 1997 рік українська Державна служба експортного контролю видала 6500 ліцензій на експорт зброї та військового обладнання, яке вивозили до 40 країн світу понад сто українських компаній. Експорт зброї з України щорічно збільшувався на 120 – 140%, що робило Україну одним із найбільших збройних експортерів у світі.

За даними парламентської комісії, ціни, за якими продавалася зброя, були штучно заниженими. Багато з цих ліцензій видавалися в часи, коли уряд очолював Павло Лазаренко. Він особисто слідкував за Службою експортного контролю, і якийсь зізнавався, що отримував 10% від кожної операції, котра йшла через його кабінет.

До речі, важливий факт: голова «Укрспецекспорту» 1998 – 2002 років Валерій Малев загинув за обставин, які вкрай нагадували сплановане вбивство. А до Малєва за таких самих обставин – в авткатастрофі – загинув його попередник і перший «збройовий барон» України Борис Марусич.

Утім очевидно: зиск від безконтрольного продажу зброї отримувало безліч українських чиновників і військових. Дивно, що після цього у нас хоч щось залишилось, правда?

До 1997 року український ринок зброї нагадував магазин з неоновною вивіскою «ЛІКВІДАЦІЯ ТОВАРУ». В якийсь момент Україна вийшла на друге, після Росії, місце за обсягами проданої зброї у світі. Власне Державна служба експортного контролю України й з'явилася через те, що українській владі наполегливо пропонували скинути обертати і якийсь обмежити своїх збройних баронів. На контроль за зброєю

Утилізація стратегічного бомбардувальника Ту-22 на військовому аеродромі біля Полтави, листопад 2002 року. Літак знищено в рамках зобов'язань із відмови від ядерної зброї

27 липня 2002 року під час авіашоу на Сквиливському аеродромі під Львовом на полі з глядачами впав винищувач Су-27УБ. Загибло 77 людей, постраждало близько 250 осіб

США виділили Україні цільові інвестиції, і вже у 1998 році ситуація покращилася.

До речі, Служба експортного контролю таки довела свою ефективність. Під час багатьох скандалів, одним з яких був і «кольчужний», робота й дані ДСЕКУ були вагомими аргументами на захист України від необґрунтованих звинувачень. Утім адекватне світовому і внутрішньому ринку зброї законодавство з'явилося в Україні лише в 2003 році – після ухвалення закону «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання». Україна була першою державою в СНГ, яка стала учасницею усіх без винятку міжнародних режимів експортного контролю.

Чому та хто змусив Україну роззброїти свою армію?

9

Але це не означає, що український ринок став прозорим і передбачуваним.

Наприклад, у вересні 2004 США наклали штрафні санкції на низку іноземних компаній, у тому числі й Запорізьку регіональну зовнішньо-економічну асоціацію, за продаж військових технологій та озброєнь в Іран.

Із 1999 року низка українських компаній передала Ірану об'єкти або технології, які можуть використовуватися для створення зброї масового ураження або для виготовлення балістичних ракет. В Україні запевняли, що ракети Х-55 – про них і йдеться – не продавалися до Ірану, а передавалися російській стороні в рамках попередніх домовленостей, а вже росіяни продали їх іранцям, використовуючи українські документи і комплектуючі.

Керівник ядерних програм Центру досліджень армії, конверсії і роззброєння Олександр Бреус згадував про відтік із України не лише вчених (на початок 2000-х – близько тисячі науковців, зокрема, 300 докторів наук), а й близько 200 українських ядерників на роботу в Іран.

Натомість експерт Центру близькосхідних досліджень Ігор Семиволос вважає, що співпраця України з Іраном була не такою інтенсивною, як намагалися показати деякі наші партнери. «Історія про співробітництво України та Ірану дуже перебільшена і містифікована. Здебільшого це стосується будівництва Бушарської АЕС на півдні Ірану. Україна брала участь в цьому проєкті в 90-х, туди і справді виїздили українські атомники. Але не йшлося про якісь секретні технології – з нашого боку це були спеціалісти з турбін. В 1998 році Україна відмовилася від участі у цьому проєкті під тиском США. В Штатах тоді пообіцяли натомість якісь нові технології і розробки, інвестиції в нашу економіку і таке інше. Але після того, як українці вийшли з проєкту, фактично, нічого не відбулося. Можна сказати, що це були пусті обіцянки», – коментує Семиволос.

Крім того, були ще «африканські скандали», коли Україну звинувачували в тому, що вона підтримує зброєю антиурядові угруповання UNITA в Анголі, а українські пілоти нібито виконували рейси з доставки повстанцям військового спорядження. Україна опинилася в одному списку із державами, які брали участь у постачанні зброї бойовикам в обмін на діаманти – Того, Руандою, Буркіна-Фасо, ПАР, Марокко, Болгарією.

Видання The Washington Times опублікувало цілу серію статей, присвячених таємним контактам України з урядом Муаммара Каддафі у військово-технічній галузі. Українська сторона знову спростовувала звинувачення. І хоча доказів знову не надали – поява публікацій про те, що Україна безконтрольно і в обхід санкцій продає зброю в країни третього світу, дуже псувала імідж нашої молодій демократії з червоним відтінком.

Значною мірою, «Кольчужний скандал», про який йшлося на початку, став можливим саме через те, що в нього були передумови.

Мастодонт української «оборонки» Володимир Горбулін заявляв: як тільки Україна досягла позначки в \$400 – 500 млн у продажі зброї, її тут же почали звинувачувати у всіх «збройових гріхах». «Протягом десяти років ніяких нелегальних контрактів Україна не проводила. Україна не причетна як держава», – ка-

Ющенко на саміті НАТО у Бухаресті

зав Горбулін, на 2002 рік – голова державної комісії з питань оборонно-промислового комплексу. Горбулін стверджував, що в 1998 році експорт зброї України збільшився до 125% у порівнянні з попереднім роком, в 1999 – до 145%, у 2000 – до 103%. Основними конкурентами України на ринку були Росія і Болгарія, і українці підозрювали росіян в брехні і провокаціях з метою витіснення України з ринку.

Крім продажу зброї і боєкомплекту, початок нового сторіччя відзначився декількома програмами, які передбачали знищення українського озброєння. В середині 2000-х арсенали України містили 760 000 тонн боєприпасів – при тому у 480 000 тонн незабаром мав вичерпатися термін придатності. В рамках своїх міжнародних зобов'язань Україна реалізувала декілька програм з утилізації озброєння. У 2003 році було знищено 400 000 протипіхотних мін, у 2006 році – підписано угоду про знищення 1000 одиниць ПЗРК, 1,5 млн одиниць стрілецької зброї та 133 000 тонн боєприпасів.

Зрештою ера Кучми завершилась, і разом з нею пішло в минуле багато махінацій. Утім сказати, що торгівля зброєю припинилася і що припинилася контрабанда зброї – не можна. Скорочення армії теж тривало.

Віктор Ющенко, прийшовши до влади, повернув до стратегічних цілей України вступ до НАТО. Поза тим, обороноздатність продовжувала знижуватись. У 2004 – 2005 роках Збройні Сили України перейшли із чотирирівневої структури на тривіртову: залишилися Сухопутні війська, Військово-морські сили, а з Військово-повітряних сил і військ Протиповітряної оборони сформували єдині Повітряні сили. В Україні діяло три повітряні командування – «Захід», «Південь», «Центр» і менша тактична група «Крим». Командування «Схід» чомусь було відсутнє. Із трьох оперативних командувань залишилися тільки два – Західне та Південне, так, наче кордон із Білоруссю та Росією не вважався пріоритетною зоною оборони.

Чисельність ЗСУ теж зазнала скорочень – зі 180 тисяч військовослужбовців у 2005 році до 139 тисяч у 2012-му. Чим це виправдати, крім вічної відсутності грошей? Представники націонал-демократичних сил іще за президентства Леоніда Кучми самі очолювали за законопроекти про зменшення війська. Вважалося, що так Україна підлаштується під стандарти НАТО – принцип не великої, але вишколеної армії. До того ж, Віктор Ющенко був цілком прозахідним і мав серед цивілізованих партнерів позитив-

ний імідж. Вочевидь, після років ганебного приниження та ігнору українського керівництва з боку західних країн він розраховував на безпекову допомогу союзників.

До речі, в цей час скорочення і реформування армії активно лобював тодішній міністр оборони Анатолій Гриценко. Тоді він теж мотивував ці кроки необхідністю наблизити Україну до стандартів НАТО і переходом ЗСУ виключно на професійну основу. Але, як бачимо, в НАТО ми не вступили, але армію скоротити встигли.

Але варто згадати, що навіть там, де Віктор Ющенко міг суттєво впливати на обороноздатність країни, він часто припускався незрозумілих рішень. У 2007 році, на тлі домовленостей з Партією регіонів, він призначив секретарем РНБО Раїсу Богатирьову – тоді ще жартували,

Майбутній міністр оборони Дмитро Саламатін під час підписання Харківських угод

що національною безпекою в нас опікується дипломований гінеколог. А ще раніше Ющенко довірив Радбез колишньому комуністу, яскравому представнику кучмистської епохи Івану Плющу. Рада нацбезпеки на десятиріччя – не тільки для Ющенка, а й для його наступника Януковича – стала органом, в якому відсиджувались чиновники, яких шкода було звільнити.

Однією з поворотних точок для безпекових перспектив України був саміт НАТО 2008 року у Бухаресті. Фактично, провал сподівань на отримання Плану дій щодо членства став однією з найбільших поразок для української армії і української дипломатії за всю історію незалежності. Саміт проходив на тлі протестів, які ініціювала в Україні Партія регіонів Януковича; проти «яструбиної» політики Ющенка виступала й уже згадана партія Тимошенко.

Рішення про неприйняття Укра-

ни залишилося на совісті керівників Франції і Німеччини Ніколя Саркозі і Ангели Меркель – до речі, ані своєї провини, ані впливу Путіна на власні рішення вони досі не визнають. Як аргумент Меркель наводила зовсім не стан української армії, а те, що до такого повороту не готовий український народ. Спираючись на опитування громадської думки, канцлерка тоді заявила Ющенку, що Президент намагається гнати український народ туди, куди він їти не хоче.

А за два роки Президентом став Віктор Янукович, який намагався перетворити залишки української армії на підрозділ російської. І йому це майже вдалося.

За часів Януковича армію готували вже не до оборони, а до здачі. Було би наївно аналізувати документи цього періоду – достатньо просто подивитися на міністрів оборони.

Ми вже згадували про Михайла Єжеля – він очолював Міноборони від березня 2010 року до лютого 2012-го. Єжель активно виконував задачу з нівелювання всіх реформ, які відбувалися в українській армії при підготовці до майбутнього вступу до НАТО. Він активно відчужував і продавав армійське майно, він же займався підготовкою і проштовхуванням «Харківських угод», коли термін перебування Чорноморського флоту РФ у Криму продовжили на 25 років – так! – в обмін на традиційну «газову» знижку.

У Державному бюро розслідувань стверджують, що проєкти «Харківських угод» Єжель навіть не погоджував із урядом і не заморочувався з правовою експертизою. У парламенті через ці документи відбулася кривава бійка, опозиційні депутати пустили в хід димові шаш-

державній зраді – йому інкримінують розкрадання майна та зниження обороноздатності держави. І це доволі смішно, адже своїй справжній батьківщині він не зраджував. Каденція Саламатіна – це продовження відчуження майна, і багатомільйонні розтрата, і зриви експортних контрактів, саботаж постачання до армії законтрактованої військової техніки – проблеми були з усім, навіть з їжею.

Наступником Саламатіна й уже останнім довоєнним очільником Міноборони став Павло Лебедев. Він навіть не приховував того, що є росіянином і вважає себе російським військовим. До речі, він уперше потрапив у парламент навіть не через «регіоналів», а у складі партії Юлії Тимошенко. Як тільки Лебедев зник із України в 2013 році, він одразу опинився в Кремлі. І можна собі уявити, наскільки багато ця людина знала про українську армію і наскільки сильно це вплинуло на обороноздатність нашої держави на початку війни.

У 2013 році на оборону в бюджеті було виділено менше 1% ВВП. У попередні роки було знищено п'ять зенітних ракетних бригад, три бригади переформовано у полки, розформовано 12 зенітних ракетних полків. На кінець 2013 року загальна чисельність ЗСУ складала 120,9 тис. військовослужбовців і ще 44600 цивільних працівників. Зокрема, Сухопутні сили станом на початок року скоротили до 57 тис. осіб. У них було 686 танків, 72 бойових вертольотів, 2065 бойових броньованих машин, 716 артилерійських систем калібром від 100 мм. Військово-Морські сили мали на озброєнні 17 бойових кораблів різного ступеня готовності. І проблеми були не лише зі зброєю – жалюгідні справи були зі зв'язком, інженерними військами, транспортним забезпеченням, медичною службою. Все це було знищено майже під нуль. І якщо кілька танків треба показати на параді, то про рації точно ніхто ніколи не спитає.

Росія готувалася скористатися слабкістю української держави. Після того, як утік Янукович, Росія взялася реалізувати свою давню мрію – захопити Крим.

В лютому 2014 року після початку російської агресії в.о. міністра оборони Ігор Тенюх заявив під час засідання РНБО: «Ми не готові до повномасштабної війни. Сьогодні у нас немає армії. Вона системно знищувалася Януковичем та його оточенням під керівництвом російських спецслужб. Сьогодні ми зможемо зібрати зі всієї країни військово уgrupовування чисельністю біля 5 тисяч військовослужбовців, здатних виконувати бойову задачу. Їх можемо кинути в Крим, але це не вирішить проблему Криму. Ми їх там просто покладемо. А що робити з тисячами кілометрів кордону та підготовкою Росії до вторгнення? Коли зайду з ранку з боку Чернігівської області, то до вечора вже у Києві будуть».

Напевно, Тенюх перебільшував масштаби катастрофи, адже наступний етап вторгнення Україна змогла зупинити. Та попри все, ситуація була дійсно драматичною.

Від 2014 року армія перестала спиратися на політику, виключно як фінансовий тягар, як обтяжливий атрибут держави. Україна дев'ять років перебуває у стані війни – на ЗСУ знову почали виділяти гроші, армії знову надають велику увагу, намагаючись її збільшити і знову – реформувати.

ЮНЕСКО оприлюднило список постраждалих об'єктів в Україні внаслідок війни

У звіті підтвердити пошкодження в Україні від початку повномасштабного вторгнення Росії 274 культурних об'єктів.

«Станом на 26 липня 2023 року ЮНЕСКО підтвердила пошкодження з 24 лютого 2022 року 274 об'єктів — 117 релігійних об'єктів, 27 музеїв, 98 будівель, що мають історичну та/або мистецьку цінність, 19 пам'ятників, 12 бібліотек, 1 архів», йдеться у повідомленні.

В ЮНЕСКО наголосили, що проводять попередню оцінку шкоди культурним цінностям шляхом перехресної перевірки повідомлень про інциденти з кількох надійних джерел.

У організації також розробляють механізм незалежної скоординованої оцінки даних в Україні, включно з аналізом супутникових знімків.

У звіті організація наводить дані за регіонами, в яких зафіксовані пошкодження культурних об'єктів унаслідок розв'язаної Росією повномасштабної війни в Україні.

Найбільше таких об'єктів, за даними ЮНЕСКО, постраждало в Донецькій (78), Харківській (55), Київській (38), Луганській (33) та Чернігівській областях (17). Також пошкодження зафіксували в Запорізькій та Сумській областях — по 12 об'єктів, в Одеській та Миколаївській — по 8, Херсонській (6), Житомирській (3), Вінницькій (2) і Дніпропетровській та Львівській областях (по 1).

У відомстві додають, що нині майже вся територія Луганської та значні частини території Херсонської, Запорізької та Донецької областей перебувають у тимчасовій окупації, що ускладнює обрахунок точної кількості об'єктів, які постраждали під час бойових дій і окупації.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, скорочено ЮНЕСКО — міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

Активісти петербурзького «Меморіалу» і Товариства української культури Карелії «Калина» вшанували пам'ять українців, вбитих у Сандормосі

5 серпня біля Козацького Хреста активісти петербурзького центру «Меморіал» і Товариства української культури «Калина» в Карелії вшанували пам'ять українців, вбитих комуністичним режимом СРСР в урочищі Сандормох 1937 року. Вони не побоялися принести до меморіалу квіти і розгорнути прапор України.

У 1930-х роках в урочищі Сандормох органи НКВС розстріляли понад 9500 осіб 58 національностей. Серед жертв — переважно спецпоселенці і в'язні з Біломорсько-Балтійського каналу і Соловецьких таборів системи ГУЛАГ СРСР.

Сандормох також місце масового розстрілу 1111 в'язнів так званого «першого соловецького етапу». Серед них — режисер Лесь Курбас, письменники Валерія Підмогильний, Микола Зеров та інші культурні і державні діячі, вчені, священнослужителі.

Місце масових страт людей віднайшли громадські активісти в липні 1997 року.

Календар всесвітньої історії

18 серпня
Народився: 1836 — Олександр Кониський, український письменник, публіцист.
Померли: 1227 — Чингіз-хан, полководець, засновник Монгольської імперії; 1850 — Оноре де Бальзак, французький письменник; 1997 — Марія Приймаченко, українська художниця.

19 серпня
1767 — у Києві освячена Андріївська церква.
1991 — комуністичний путч в Москві: ортодоксальні представники вищого керівництва проголосили «надзвичайний стан», утворили так званий ГКЧП (українською — ДКНС, Державний комітет надзвичайного стану), оголосили, що президент СРСР Михайло Горбачов хворий і не може виконувати обов'язки. Путч був придушений за три дні.
1992 — у Києві почав роботу Перший Всесвітній форум українців. Відтоді відбулося 6 Форумів. Вони формують УВКР — Українську всевітню координаційну раду. Позаторік мав бути наступний 7-й Форум, але його не скликали через пандемію коронавірусу.

20 серпня
1627 — вийшов «Лексикон славенорусский и имен Толкованіє» — перший словник української мови (автор Павло Беринда).
1968 — війська СРСР та країн Варшавського пакту вторглися до Чехословаччини для придушення «Празької весни» — процесу демократизації в країні. 1991 — Естонія проголосила відновлення незалежності від СРСР.

Народилися: 1939 — Валерій Шевчук, український письменник-шістдесятник; 1939 — Тарас Мельничук, український поет, в'язень радянських таборів.
Померли: 1843 — Григорій Квітка-Основ'яненко, український письменник, критик; 1980 — Джо Дассен, французький співак; 1986 — Матвій Шестопал, український журналіст, науковець, публіцист, репресований радянським режимом.

21 серпня
Померли: 1925 — Осип Маковей, український поет, прозаїк, публіцист, літературознавець, перекладач; 1940 — Лев Троцький, більшовицький лідер, вбитий в еміграції радянським агентом.

22 серпня
1864 — підписана перша Женевська конвенція, якою утворено Товариство Червоного Хреста.

23 серпня
Європейський день пам'яті жертв сталінізму та нацизму. 1939 року в Москві підписано пакт Молотова — Ріббентропа, змову між комуністичним режимом СРСР і нацистським Німеччини, про наступний поділ Європи.
Народився: 1867 — письменник Осип Маковей.

24 серпня
День Незалежності України. 1991 — Верховна Рада ухвалила Акт Незалежності.
1949 — набув чинності договір про створення НАТО.
Народилися: 1899 — Хорхе Луїс Борхес, аргентинський письменник; 1928 — Левко Лук'яненко, український політик.
Помер: 1745 — Олекса Довбуш, ватажок повстанців-опришків у Карпатах.

25 серпня
1991 — Білорусь проголосила незалежність від СРСР.
Народилися: 1924 — Павло Загребельний, український письменник; 1940 — Микола Жулинський, літературознавець, академік НАН України.
Померли: 1698 — Петро Дорошенко, гетьман Війська Запорозького; 1963 — Іван Багряний, український письменник, жертва радянського режиму, помер в еміграції.

26 серпня
Народилися: 1451 — Христофор Колумб, іспанський мореплавець, першовідкривач Америки; 1914 — Хуліо Кортасар, аргентинський письменник.
Померла: 1982 — Анна Герман, польська естрадна співачка.

27 серпня
1900 — у Британії почали курсувати перші міжміські автобуси.
1977 — на Чорнобильській АЕС пущено перший блок.
Народилися: 1856 — Іван Франко, письменник, учений, громадсько-політичний діяч, публіцист; 1902 — Юрій Яновський, письменник; 1941

— Богдан Ступка, актор театру і кіно.

28 серпня
1830 — у США в перегонах з конкою випробувано перший американський паровоз, що його сконструював Пітер Купер. Народилися: 1749 — Йоганн Вольфганг фон Гете, німецький письменник; 1890 — Дмитро Загуд, поет, перекладач, літературознавець, загинув у радянських концтаборах на Колімі приблизно в 1944-му.
Помер: 1921 — Григорій Чупринка, український поет, у 1919 — керівник повстання проти більшовиків на Чернігівщині.

29 серпня
1561 — у Переспоніцькому монастирі Різдва Пресвятої Богородиці завершено створення національного символу — Переспоніцького Євангелія.
Народилася: 1868 — Людмила Старицька-Черняхівська, драматург, літературознавець, арештована НКВС, загинула, ймовірно, в 1941-му.
Померли: 1940 — Євген Петрушевич, громадсько-політичний діяч, президент Західної області Української Народної Республіки; 1986 — Катерина Зарицька, політична діячка, член ОУН. У 1947-му заарештована органами НКВС, засуджена до 25 років ув'язнення; 1988 — Микола Лукаш, український перекладач.

30 серпня
1860 — запущено перший британський трамвай.
1901 — Хьюберт Сесіл Бут запатентував пілосос.
Народилися: 1841 — Михайло Драгоманов, український історик і громадський діяч; 1871 — Ернест Резерфорд, британський фізик, лауреат Нобелівської премії з хімії (1908); 1883 — Дмитро Донцов, український літературний критик, публіцист, політичний діяч, фундатор теорії інтегрального націоналізму.

31 серпня
1897 — Томас Едісон запатентував кінокамеру (кінетограф).
Народився: 1893 — Нестор Нижанківський, український піаніст, композитор, музичний критик.

1 вересня
1906 — у Вільно (нині Вільнюс) вийшла «Наша доля», перша легальна газета білоруською мовою.
1939 — нападом Німеччини на Польщу почалася Друга світова війна.
1996 — в Україні запроваджено національну валюту гривню.
Народився: 1925 — Ігор Юхновський, український учений і політик.
Помер: 1867 — Опанас Маркович, український фольклорист, народознавець, етнограф, громадський діяч. Похований у Чернігові.

2 вересня
1945 — Японія підписала Акт про капітуляцію.
Народилися: 1811 — Іван Вагилевич, поет і фольклорист, член «Руської трійці»; 1891 — Павло Филипович, професор, літературний критик, поет-неокласик.

3 вересня
1783 — завершено війну за незалежність США від Англії.
1987 — в еміграції помер російський письменник, уродженець Києва Віктор Некрасов

4 вересня
1965 — у київському кінотеатрі «Україна» під час прем'єри фільму «Тіні забутих предків» відбулася акція протесту проти нової хвилі політичних репресій серед української інтелігенції.
Народився: 1809 — Юліуш Словацький, польський поет.
Померли: 1907 — Едвард Гріг, норвезький композитор; 1942 — Жигмонд Моріц, угорський письменник; 1985 — Василь Стус, український поет, перекладач і правозахисник, помер у мордовському таборі для політв'язнів у віці 47 років.

5 вересня
1657 — гетьманом України обрано Івана Виговського (до повноліття Юрія Хмельницького).

6 вересня
1522 — 17 членів експедиції Магеллана, що залишилися живими, завершили першу кругосвітню подорож.
Народилися: 1897 — Іван Микитенко, український письменник, драматург; 1924 — Михайло Брайчевський, український історик, археолог.

7 вересня
Народився: 1875 — Олександр Мурашко, український живописець, педагог.
Помер: 1962 — Тодось Осьмачка, український письменник.

Чому та хто змусив Україну роззброїти свою армію?

10 На жаль, зловживання в оборонній сфері не зникли навіть після початку війни. Про це знають всі, хто хоче знати. І зрештою показово, що саме зловживання і корупція в оборонній сфері стали одним із вирішальних аргументів проти Петра Порошенка на виборах у 2019 році. Путін, починаючи широкомасштабне вторгнення, говорив про «демилітаризацію» України. Демілітаризація була послідовним планом дій Росії щодо нашої держави протягом десятиріч, і все справді йшло за планом, аж до 2014 року. А в 2014-му все для Росії пішло шкереберть, і замість отримати безвольний анклав, який можна адсорбувати протягом десятиріччя, росіяни отримали спротив і супротивника, який ставав із кожним роком сильнішим.

Сьогоднішня війна має навчити нас багатьох речей, в тому числі й того, що обороноздатність — це справа кожного з нас, а не тільки вусатого замшелого міністра оборони чи чергової Раїси із РНБО.

Занурившись у збройові скандали 90-х, про які більшість із нас ніколи не чула, бо вони відбувалися десь на шпальтах американських і європейських ЗМІ, розумієш, чому росіяни так активно використовують тезу «українці продають наліво американську зброю». Тому що це знайомий усім у Європі та США наратив, вони

читали про це десятиріччями у поважних виданнях.

Важко усвідомлювати, що наше сьогоднішнє виживання залежить від скандалів і зловживань минулого, від огидних і захланих шахраїв штибу Лазаренка чи Єжеля. Частково історії, які повпливали на формування образу нашої країни, є правдою, частково — це провокації росіян, а ще частково — напівправа. Бо дуже часто українську зброю втемну продавали кривавим режимам такі люди, як Вадим Альперін — ще до недавня громадянин України та Ізраїлю, авторитет в російській мафії, друг Труханова і одіозний контрабандист без жодних уявлень про патріотизм чи обов'язок.

Коли війна закінчиться, українська армія буде набагато сильнішою, ніж вона була до війни. Але потрібно подбати й про те, щоб ця армія залишалась боєздатною, престижною, і відповідала найвищим стандартам прозорості, а імідж України як беспринципного продавця всього — від рогатки до ядерних технологій — залишився в минулому. Разом із Кучмою, Тимошенко, Богатирьовою, Єжелем, Саламатніним, Януковичем і Чорноморським флотом Російської Федерації.

Катерина МОЛА

Опубліковано у видання «Грунт»
Сайт «Аргумент», 05.08.2023

Квітень 2014 року, околиці Краматорська, початок збройного спротиву російській агресії. Фото Євгенія Малолетки

Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського

Євген Чикаленко: меценат і натхненник Коцюбинського

Дивовижною людиною був Євген Чикаленко. Випусник природничого відділу Харківського університету, український агроном, підприємець, видавець, публіцист, письменник, громадський діяч, член Львівського Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, член редколегії журналу «Киевская старина», редактор газети «Рада».

В колекції Чернігівського заповідника М. М. Коцюбинського збереглися листи Є. Х. Чикаленка, його брошури, що вийшли друком протягом 1899 – 1904 рр. у серії «Розмова про сільське господарство»: «Чорний пар, плододозмін і сіяна трава», «Худоба: коні, скотина, свині та вівці», «Сіяні трави, кукурудза та буряки», «Виноград», «Сад» з дарчими написами автора.

Щедрий меценат Євген Чикаленко любив Україну не тільки до глибини душі, а й до глибини власної кишені, що було набагато важче. Патріотизм Чикаленка виявлявся у численних конкретних справах.

Михайла Коцюбинського з Євгеном Чикаленком пов'язували багаторічні теплі дружні стосунки. Чикаленко вважав Коцюбинського «найталановитішим з сучасних наших письменників, що так мало відомі серед нашої публіки», а тому активно популяризував його творчість у журналі «Киевская старина» і газеті «Рада». Євген Харлампійович неодноразово запрошував товариша на відпочинок до своїх маєтків на Полтавщині і Херсонщині. Михайло Коцюбинський уважав Чикаленка справжнім і об'єктивним критиком своїх творів, дуже цінував його думку.

«Вірю у Ваш смак літературний і у Вашу щирість – а ці дві прикмети рідко у кого так щасливо стрічаються і зливаються, як у Вас» (М. Коцюбинський. Лист до Є. Чикаленка. 22 червня 1910 р.).

На запрошення Чикаленка з 18 червня до 13 липня 1908 року Коцюбинський гостював у його маєтку в селі Кононівка Полтавської губернії. Саме про такий відпочинок з можливістю усамітнення на лоні природи мріяв стомлений життям письменник. Згодом цей час Коцюбинський називав «живим шматочком свого життя». «Чи доведеться ще коли так добре, вільно і приємно прожити свої вакації, як в Кононівці? Навряд», писав Коцюбинський Чикаленкові у січні 1911-го.

На Полтавщині влітку 1908 р. Михайло Михайлович також відвідав Ромодан, Лубни, село Нечипірівку «Місця там назвичайно гарні, весь час я гуляв серед гречок та лісів квітучої липи – і аж в Кононівку привіз той запах», зізнавався письменник в одному з листів до дружини. А ще дуже задоволений був з подорожі на ярмарок в Лубенському повіті. «Ярмарок не в селі, а в долині серед високих гір, коло якоїсь святої криниці. Місцевість надзвичайно гарна, а ярмарок особливий, якого я ніколи не бачив. Навіть туди маса народу з різних сіл, навіть здалеку, і все для того, щоб цілу ніч не спати. Кожне село стоїть табором, палить вогонь і цілу ніч співає хорами. Співають всі гори, співає долина, горять вогні на землі і свічки на рогах волів. Щось дуже оригінальне і гарне». (М. Коцюбинський. Лист до В. Коцюбинської, 4 липня 1908 р.).

Набравшись сил і натхнення у природі, митець створив шедевр європейської новелістики – новелу «Intermezzo» і оповідання «Як ми їздили до Криниці».

1 вересня 1908 року написане «Intermezzo». Листопадом того ж року датований нарис «Як ми їздили до Криниці».

«Посилаю Вам мою подобизну, помістіть її, прошу, між Ваших сердечних прихильників»

Володимир Осипович Шухевич (1849 – 1915) – український етнограф, автор наукової 5-томної праці «Гуцульщина», редактор журналу «Дзвінок», в якому друкувався М. Коцюбинський у 1890 – 1893 рр.

Ілюстрований художньо-педагогічний журнал для дітей і молоді «Дзвінок» виходив у Львові з 1890 року двічі на місяць. Часопис відзначався високим художнім і педагогічним рівнем. Демократичного напрямку журналові надавали твори таких українських письменників, як І. Франко (тут вперше опублікували його казку «Лис Микита»), Леся Українка, Леонід Глібов, Іван Нечуй-Левицький, Олена Пчілка, Марко Черемшина, Борис і Марія Грінченки. Михайло Коцюбинський дебютував у «Дзвінку» віршем «Наша хатка» (№ 8 за 1890 рік). Журнал регулярно знайомив читачів з новинами літератури і мистецтва, біографіями письменників. У «Дзвінку» вперше з'явилися жанри науково-популярного нарису для дітей і юнацтва і нарису – казки («Нюрнберзьке яйце» М. Коцюбинського, «Котлярєвський» Б. Грінченка, «Казка про сонце та его сина» Дніпрової Чайки).

Влітку 1890 року Михайло Коцюбинський особисто познайомився з редактором журналу Володимиром Шухевичем. Його листи до М. Коцюбинського періоду 1890 – 1893 рр. містять цінну інформацію про непрості обставини, в яких творився ча-

сопис, дуже дорогий серцю редактора. Також зустрічаємо в них високу оцінку стилю молодого автора: «Ваші писання радо дуже читаються у нас, тож прошу, не забувайте. Короткі описи чи оповідання кращі для мене, чим довгі...»

Отримавши фото М. Коцюбинського, В. Шухевич пише йому: «Спасибі сердечно... за подобизну Вашу, котра буде нагадувати мені чоловіка добрячого, що мене пам'ятає».

Протягом 1890 – 1893 рр. у «Дзвінку», окрім уже згаданих публікацій М. Коцюбинського, були вміщені його переклад з А. Міцкевича «Поворот тата», нарис «Шевченкова могила» з малюнком, «Світлиця для туристів на могилі Шевченка», оповідання «Харитя», «Ялинка», «Маленький грішник», вірші «Завидючий брат» і «Вечір».

«Ваше перо гладке, радо дітми читається..., у вас література діточа багата», писав Шухевич Коцюбинському і визнавав, що «Ваші праці, Чайченкові [Грінченкові], Дніпрової Чайки та Глібова у мене найбільше стоять». Це були, дійсно, найбільш надійні й популярні автори журналу.

Затятий етнограф Володимир Шухевич максимально користався кожною нагодою для збирання рідкісних матеріалів. «Про літню прогулку русинів у Прагу», провідником якої був Шухевич, детально розповів у повісті «Казка мого життя Б. Лепкий: «Прогулку провадить професор Володимир Шухевич. Через рам'я на ремінці мужесь-

ка дорожня торба. У руці олівець і нотатник: все щось записує, то гуцульські етнографічні матеріали від гостей з-над Прута й Черемоша, то найвсілякіші бажання членів прогулки».

Колоритним гуцулом постав Шухевич на світліні, подарованій М. Коцюбинському 1890 року. Біла сорочка з вишитими манжетами, широкий пояс-черес з трьома ремінцями, за поясом – пістоль. Гуцульський китпар, сардак з китицями, темні штани з вишитими манжетами. Різьблена бартка (топірець), тайстра (сумка) і крисана (капелюх) завершують образ.

Зі зворотного боку світліни дарчий напис: «Дорогому Михайлові Коцюбинському 22/6 890. В. Шухевич».

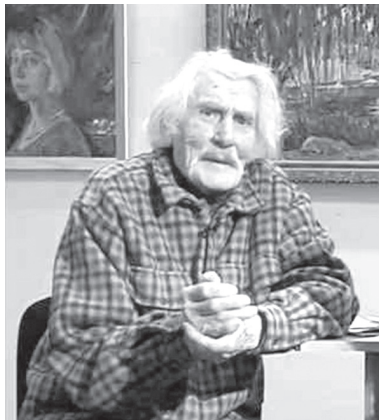
Художник Василь Забашта

Жанрова картина з життя творчої інтелігенції початку ХХ століття: у вітальні будинку за роялем сидить сивочолий вусань з замисленим поглядом, ліворуч від нього зібралася велика родина: господар дому у темному костюмі, білій сорочці та краватці, довкола нього у різних позах завмерли четверо дітей – сини, котрі стоять позаду батькового крісла, та доньки у світлих сукенках розмістилися по різні боки від тата, а трохи далі – господиня у вишіваній сорочці і темно-коричневій спідниці. Яскраве світло свічки осяває обличчя людей. Сивочолий вусань за роялем – український композитор Микола Лисенко, господарі – Михайло та Віра Коцюбинські і поруч їх діти – Юрій, Роман, Оксана та Ірина.

Такий настроєвий живописний образ створив знаний український художник Василь Іванович Забашта – заслужений діяч мистецтва УРСР (1979), народний художник України (1999).

Василь Забашта народився 18 липня (у деяких джерелах – 10 червня) 1918 року на хуторі Бабенковому Ізюмського району Харківської області. Був одинадцятю дитиною в сім'ї. Батько майбутнього художника – Іван Федорович – походив з чумацького роду, мати – Ганна Іванівна – з хліборобської родини.

Ще з дитинства малого Василя захоплював світ кольорів і барв. На печі мав справжню «картинну галерею» з обгорток від цукерок, що їх батьки привозили з ярмарків. Малював вуглем або ж крейдою скрізь – на стінах хати, на парканах, на корі дерев. Виявляв неабиякий інтерес до книжок та майстрування.

У 12-річному віці починає займатися в ізолюбії, де вперше знайомиться з олійними фарбами. 1938 року Василь Забашта вступає до Харківського художнього училища. Серед його вчителів – В. Касіяна та А. Головашов. Студентське щастя молодого художника тривало недовго. Його, як і сотні ровесників, відправили на військову службу спочатку в радянсько-фінській війні, де не маючи відповідної військової підготовки, Василь швидко отримав тяжке поранення і навіть перебував у стані клінічної смерті, а згодом були фронти Другої світової війни

з черговим пораненням і поневіряннями. У роки війни загинула матір та двоє братів художника.

Вперше після вимушеної 7-річної перерви взятися за фарби Василеві Забашті випала нагода 1945 року в Угорщині.

У серпні 1945 року складає іспити для вступу на другий курс живописного факультету Харківського художнього інституту. Згодом продовжує освіту у Київському художньому інституті, який закінчує 1951 року. Того ж року Василь Забашта стає членом Спілки художників України. З 1949 р. бере участь у республіканських, а за кілька років – всесоюзних та зарубіжних виставках.

Виконує переважно жанрово-тематичні картини, проте художникові більше імпонують пейзажі. Натомість радянською владою було закрито майстерні пейзажів як ідейно шкідливі «буржуазні відрижки».

З 1952 року починає працювати у Українській академії образотворчого мистецтва та архітектури. Керує художньою студією Жовтневого палацу культури (1952 – 1976).

Одночасно з творчим влаштується і особисте життя художника. Він одружується з молодшою за себе на 19 років Людмилою Іванівною, котра подарує йому двох дітей – Галину та Ростислава.

60 – 70-ті роки стають для Василя Забашти періодом переосмислення життя, пошуку відповідей на питання, пов'язані з національною самоідентифікацією та проблемами збереження культурної спадщини власного народу. У ці роки доля зводить його з біологом і дисидентом М. Шарлеманем, бібліографом Г. Ко-

лядою, мистецтвознавцем С. Тарануценком, І. Гончаром. У оселі Забашта часто можна було почути звуки бандури та спів Г. Ткаченка.

За словами Василя Забашти, саме у ті часи він «став українцем не за паспортом, а за покликом пращурів», а ще зрозумів справжню сутність пейзажу, котрий є «зримим образом Батьківщини, який пробуджує у людей родовий «ген», виховує патріотичні почуття». Родина Забашт перейшла на українську мову, донька Галина захопилася пейзажами і стала художницею, син Ростислав опанував гру на старосвітській бандурі та обрав фах мистецтвознавця.

У 1970 – 80 рр. під час пленерів художник часто мандрує Україною, поглиблюючи свої знання про її історію. Разом з І. Гончаром, В. Задорожним, В. Данилейком активно працює у Товаристві охорони пам'яток. Під враженнями від лекції Брайчевського створює серію картин історичної тематики. Стає одним з перших членів РУХу.

Після двадцяти років боротьби з радянськими чиновниками від культури у 1993 р. відроджує та очолює майстерню пейзажу при академії.

Роботі на різних посадах у Київському художньому інституті (нині – Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури) Василь Забашта віддав більше 50 років творчого життя. Став автором понад 900 художніх робіт різноманітної жанрово-тематичної спрямованості.

Відзначений срібною (2007) та золотою (2008) медалями АМУ.

20 квітня 2016 року Василь Забашта відійшов у вічність, лишивши по собі багату мистецьку спадщину, а сказані ним колись слова і сьогодні звучать, як заповіт наступним поколінням: «Ким би ти не був – будь Людиною, неси Любов, Добро, живи у злагоді з Природою, будь Патріотом».

Нові надходження: подарунок від благодійного фонду

Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник Михайла Коцюбинського дякує Благодійному фонду «Бібліотека альманаху «Вітрик» імені Василя Горленка за цінні подарунки – книги, що розповідають про історію, видатних особистостей та культурні надбання нашому краю.

Благодійний фонд друкує книги та поширює їх бібліотеками, аби кожен читач мав змогу ще більше дізнатися про свій рідний край та його видатних людей. Тепер наукова бібліотека нашого музею поповнилася книгами з творчою та епістолярною спадщиною Василя Горленка, серією фольклорно-етнографічних та історико-краєзнавчих збірників Чернігівщини, іншими виданнями, що неодмінно стануть у нагоді науковцям, всім людям, які цікавляться історією свого краю.

Батурин — гетьманська столиця

**Садиба Пилипа Орлика
відкрита археологами**

Пам'ять про визначних осіб зберігають місця, пов'язані із їхнім життям та діяльністю. Таким пам'ятним місцем в Батурині є садиба Пилипа Орлика, що була виявлена під час археологічних досліджень. Це справді унікальна пам'ятка – єдина достеменно відома садиба родини Орликів в Україні. Також вона є однією із двох атрибутів садиб представників гетьманського уряду Івана Мазепи в Батурині.

Історія відкриття садиби розпочалася восени 2014 року. Під час господарських робіт, на північно-західному передмісті гетьманського Батурина місцеві мешканці знайшли фрагмент кахлі із геральдичними символами. Цю випадкову знахідку вони передали до відділу археології заповідника. Фрагмент кахлі співробітники закладу атрибутивали та визначили зображення на ньому – це був герб Пилипа Орлика «Новина». Саме ця знахідка вказала Батуринській археологічній експедиції на місце пошуків.

Археологічні дослідження садиби Пилипа Орлика. Фото 2018 року

Кохля з гербом «Новина» – знахідка 2018 р.

Після перемовин та отримання зволіть від власників приватної садиби, у 2017 році пройшло перше розвідкове шурфування. Далі вже упродовж 4-х сезонів розкопок (2017 – 2020) археологами було доведено приналежність цієї садиби генеральному писарю Пилипу Орлику.

Під час досліджень було встановлено, що до появи тут житла Орлика ця місцевість не була заселена. Садиба будувалася з кінця XVII до початку XVIII ст. Це датування вдалося підтвердити срібною монетою Сигізмунда III Вази, яка знаходилася на рівні денної поверхні до початку будівництва, а також знахідками цегли із фаскою. Раніше подібна цегла зустрічалася в Батурині під час досліджень залишків Троїцької церкви XVII ст.

Було встановлено, що на території садиби був дерев'яний будинок, де було, як мінімум, дві кімнати. Ця споруда стояла на міцному мурованому фундаменті. У житлі знаходилися дві кахляні печі розмірами 2,10 x 2,10 м. Вони були влаштовані одна навпроти одної через стіну. Фундаменти цих печей свідчать, що кімнати будинку Орлика мали значні розміри, зокрема, і у висоту. Печі прикрашали розкішні полив'яні та теракотові кахлі. Окрім цього, під час досліджень було виявлено господарську яму та наземну будівлю. Це вказує на активне господарське використання садиби.

Житло генерального писаря пограбувало та спалило у 1708 р. московське військо. Свідченням цього є значна кількість обпаленого дерева, завали цегли та кахлі, які втратили свою барву від дії вогню. Привертають увагу й цікаві знахідки археологів із садиби – бронзова ремінна накладка у формі «лілії» та численні фрагменти кахлів із зображеннями гербів гетьмана Івана Мазепи та Пилипа Орлика.

Більш детально зупинимось на фрагменті полив'яної кахлі з гербом «Новина». Такий тип кахлів раніше не зустрічався в Батурині. Виріб був виконаний професійним майстром за найкращими технологіями того часу, адже на кахлі одночасно поєднано кілька кольорів поливи.

Зображення гербів на кахлях тоді не було рідкістю. Це була загальноєвропейська мода. Такі кахлі підкреслювали статус та право власника герба на будівлю, де вони розміщувалися.

Цю унікальну знахідку було вперше представлено загалу в травні 2019 р. на відкритті виставки «Григорій Орлик: видатний син видатного Батька України. Повернення на Батьківщину». Упродовж майже 4 років її мали змогу оглянути відвідувачі палацу гетьмана Кирила Розумовського.

Наразі садиба Пилипа Орлика є надзвичайно важливою для історичної науки. Дослідження цієї пам'ятки вимагає від працівників Національного заповідника і учасників Батуринської археологічної експедиції не лише професіоналізму, але й ставить завдання пошуку фінансування проекту. Раніше розкопки обмежувалися ділянками приватної садиби, тому поки що вивчено близько 30% пам'ятки. Щиро віримо, що її подальше дослідження обов'язково продовжиться.

Каріна СОЛДАТОВА,
наукова співробітниця Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця»

Повідомляє Національний заповідник «Гетьманська столиця»

**Запрошуємо
на Молитву за Україну**

Молитва за Україну вперше пройде у Воскресенській церкві – усипальниці гетьмана України Кирила Розумовського. Її проведе єпископ Чернігівський і Ніжинський Православної церкви України Антоній. 22 серпня, 09.00 година.

Українські гетьмани Дем'ян Ігнатович, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик та Кирило Розумовський були об'єднані в єдину композицію «Молитва за Україну» скульпторами Миколою та Богданом Мазурами в 2009 році. Зараз це історичний і культурний центр Батурина.

Молитва за Україну – це молитва за наших ВОЇНІВ, за ПЕРЕМОГУ над ворогом, вшанування всіх борців за Незалежність України!

Воскресенська церква збудована Кирилом Розумовським у 1802 році. Гетьман упокоївся 9 січня 1803 р. у Батурині і був похований, згідно заповіту, у крипті церкви. Церква є пам'яткою архітектури й історії національного значення, перебуває у державній власності, на балансі Національного заповідника «Гетьманська столиця».

У цей день ми запрошуємо також прослухати екскурсію про творення України-Гетьманщини та гетьманської резиденції – Батурина.

**Батурин – Одеса:
стверджуємо Україну
разом**

Відбувся корисний і плідний онлайн-вебінар «Національний заповідник «Гетьманська столиця». Історія та діяльність закладу». У заході взяли участь працівники Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (м. Батурин).

У програмі були такі виступи: К. Солдатова, «Ознайомлення з історією міста Батурина, пам'ятки Національного заповідника»; Н. Сасенко, «Особливості наукової та культурно-освітньої діяльності заповідника»; М. Хармак, «Особливості експозиційної та екскурсійної діяльності закладу»; Ю. Фурсова, «Родина Розумовських та місто Одеса».

Відбулося активне обговорення виступів та одразу виникли слушні ідеї по співпраці з Одещиною. Інформуємо районні відділи освіти Одеської області про екскур-

сійні та лекційні можливості нашого заповідника (зважаючи на умови військового стану, поки що в онлайн-форматі)!

В садибі Кочубея

Тут відбулася зустріч інтелігенції міста, учнів Батуринської школи, співробітників заповідника. Гості не випадково зібралися у цій унікальній пам'ятці, яка є свідком боротьби українців за свою державність.

Господарі зустрічі презентували нову виставку «Петро Кочубей (1825 – 1892) – українець, що творив історію і змінював світ». Вона знайомитиме відвідувачів «Будинку В. Кочубея» з особистістю цього видатного, але досі мало відомого українського інвестора, науковця, мецената, винахідника, подвижника агрономії і засновника українського насінництва. Більше 30 років Петро Кочубей господарював у Батуринському маєтку і був першим реставратором цієї унікальної пам'ятки козацького бароко.

Цікаві розповіді істориків заповідника доповнили вихованці Історичного гуртка імені Івана Мазепи продекламувавши поезію Тараса Шевченка «Тарасова ніч». Колись цей твір лунав на дитячих літературних вечорах, які влаштовували Кочубей для своїх дітей.

Знахідки археологів

У професійній лексикі цих фахівців є термін «датуюча знахідка». В першу чергу це монети.

Срібний талер, карбований у м. Базелі (Швейцарія) у 1622 році. Знайдений під час археологічних досліджень гетьманського будинку на Цитаделі Батуринської фортеці в шарах, що передували його спорудженню. На аверсі монети – зображення орла в геральдичній позі та напис латиною: «Domini Conserva Nos in Pace» («Господи, збережи нас у мирі»). Знахідка датує побудову Батуринського замку після 1622 року. За свідченням писемних джерел, це сталося у 1625 році.

Продовжимо знайомство з нашою археологічною колекцією. До вашої уваги скронева підвіска XIV століття. Знайдена під час археологічних досліджень у південно-східній околиці Батурина в 2021 році. Відлита з кольорового металу. Це жіноча прикраса. Вона кріпилася до головного убору і підкреслювала статусність її власниці. Знахідка свідчить про заселення території Батурина за доби Великого князівства Литовського і Руського.

А це ливарна форма XI – XIII століть. Випадково знайдена в 2005 році у центральній частині Батурина. Виготовлена з ро-

жевого овруцького шиферу – природного каменю із родовищ в Овруцькому районі Житомирщини. Двостороння. Призначалася для лиття гудзика та хрестика. Знахідка свідчить про існування на місці сучасного Батурина великого населеного пункту часів України-Руси.

Не будьте байдужими до предметів, які знаходите у батуринській землі! Приносьте їх до заповідника, де вони розкажуть свою історію і збагатять нашу культурну спадщину.

**Дитячі забавки
старовини**

Чергове заняття історичного гуртка імені Івана Мазепи нашого заповідника було присвячене темі «Дитячі забавки та ігри в Батурині в XIX – XX ст.». Під час заняття дітям було проведено майстер-клас з виготовлення української народної ляльки-мотанки із запашних трав. Всі отримали щирі позитивні емоції та враження.

**Екскурсія до таємниць
історії**

Сьогодні археологія може бути сучасною та цікавою. Переконайтеся в цьому вам допоможе нова екскурсія «Гетьманська столиця Батурин – доведено археологами». Її проведення відбувається з залученням сучасних технологій, що дає змогу віртуально познайомитися з оригінальними археологічними знахідками. Вона ґрунтується виключно на археологічно підтверджених фактах та розкриває історію міста Батурин – від його заснування та розквіту до знищення та відродження. Екскурсія дає розуміння того, який неоціненний вклад роблять археологи у дослідження української історії. Ви дізнаєтесь багато таємниць які зберігає батуринська земля.

Телефон для замовлень та довідок (067) 54 29705.

Запрошуємо до нас

1 березня 2023 р. ми відновлюємо свій звичайний графік роботи:

з 9:00 до 18:00, каси до 17:30, без вихідних і обідньої перерви.

До зустрічі в Гетьманській столиці!

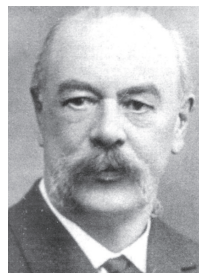
Додаткова інформація за телефонами: (04635) 48-0-08; (067) 54-29-705.

Facebook: <https://www.facebook.com/getmanskastolitsya.zapovidnyk>

Instagram: <https://www.instagram.com/nikzgetmanska/>

Поповнення серії «Історики та краєзнавці Чернігівщини»: збірник про Іллю Шрага

Черговим посібником поповнилася серія біобібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини», започаткована 2003 року Чернігівською обласною універсальною науковою бібліотекою та обласною організацією Національної спілки краєзнавців України. Побачив світ 29 випуск серії, присвячений знаному правнику, громадському діячеві, публіцисту і краєзнавцю Іллі Людвиговичу Шрагу.

Ілля Шраг народився 23 серпня (11 серпня за старим стилем) 1847 р. у містечку Седнів Чернігівської губернії в сім'ї «захожого німця», як писали

тоді. Батько його – виходець із Саксонії – служив лікарем у маєтку відомої родини Лизогубів, мати походила з роду дрібнопомісних дворян Колодкевичів. Два народовольці – Дмитро Лизогуб та Микола Колодкевич, останній, до речі, доводився ще й двоюрідним братом, були друзями дитинства єдиного сина подружжя Шрагів. Дитячі роки, судячи зі спогадів І. Шрага, минали в атмосфері, де переважали українська мова й українські симпатії.

Закінчив Чернігівську гімназію, а пізніше, навчаючись на юридичному факультеті Санкт-Петербурзького університету, Ілля Шраг долучився до студентського руху, став одним із організаторів відомого виступу 1869 р. Кара не змусила довго чекати на себе: «університетський суд» ухвалив виключити юнака з навчального закладу, позбавивши права вступу до будь-якого іншого в Росії, а столична поліція ухвалила вислати його на «батьківщину» у статусі піднаглядного.

Кар'єра Іллі Шрага як юриста-практика розпочалася у 1875 р. на посаді присяжного повіреного (адвоката) окружного суду в Чернігові. Минуло небагато часу, й Ілля Шраг здобув визнання на цьому терені. Уже в 1880 р. він писав своєму наставнику до Києва, що «завалений роботою і професійною, і службовою», що, безумовно, свідчить про його фаховий рівень, затребуваність його знань і практичних навичок. Досить часто він брався за ведення політичних справ. До нього звертався М. Грушевський з проханням «послужити своєю порадою» у справах, що стосувалися діячів українського руху.

Ілля Шраг також брав безпосередню участь у діяльності органів місцевого самоврядування. А його українські симпатії остаточно визріли на початку 90-х рр. XIX ст. Чимало роль зіграло його спілкування з О. Кістяківським, О. Кониським та іншими впливовими членами Київської громади. Починаючи з 1893 р., коли оформилася громада у Чернігові, І. Шраг став не тільки її неодмінним учасником, але, за оцінкою М. Грінченко та А. Верзилова, «лідером чернігівських українців». Наприкінці 90-х рр. він входив до керівництва громадського руху в Україні. Д. Дорошенко писав: «Значно тіснішому колу була відома його політична українська робота, в якій він брав якнайближчу участь, особливо з моменту першого об'єднання українських «громад» в 1897 році. Він стає з того часу незмінним головою майже всіх важливіших українських національно-політичних з'їзді, що відбувалися, розуміється, нелегально».

На зламі XIX – XX ст. рух за впровадження української мови в шкільництво, скасування цензурних утисків і взагалі «ганебної пам'яті» Емського указу поширився по всій Україні, й І. Шраг став одним з його активістів.

У 1876 – 1877 рр. Ілля Шраг, разом з групою демократично налаштованої земської інтелігенції міста, брав активну участь у заснуванні та подальшій діяльності Чернігівської громадської бібліотеки. У 1890-х рр. його неодноразово обирали головою правління цього культурно-освітнього закладу.

Зоряною годиною в житті Іллі Шрага стало його обрання 1906 р. депутатом від Чернігівської губернії до Першої Державної думи Росії. До пріоритетних напрямів діяльності Іллі Шрага належали заходи зі згуртування послів від українських губерній у парламентську фракцію. Розпуск Першої Думи означав для нього, як і для багатьох інших поступових послів не тільки завершення плідного та насиченого етапу політичного життя, але й початок поневірянь. За підписання Виборзької відозви І. Шраг мусив відбутися тримісячне тюремне ув'язнення, його позбавили права обиратися до органів місцевого самоуправління.

Попри всі перешкоди, він активно працював на громадській ниві. Помітне місце у його житті посіла Чернігівська «Просвіта», яка розпочала свою діяльність під головуванням М. Коцюбинського у січні 1907 р.

Іллі Шрагу належить значний внесок у розвиток історичного краєзнавства на Чернігівщині. Він брав активну участь у роботі провідного краєзнавчого осередку регіону – Чернігівської губернської архівної комісії (далі – ЧАК), створеної у 1896 р.

Чимало зусиль доклав Ілля Шраг і для відкриття в Чернігові на основі багаточисельної колекції В. В. Тарновського Музею українських старожитностей.

Задовго до початку Української революції І. Шраг став живою легендою Чернігова, а його оселя на Петроградській вулиці перетворилася

на справжній осередок українського життя.

Смерть Іллі Людвиговича Шрага настала 11 квітня 1919 р. Місцеві органи радянської влади не завадили по-людськи поховати відомого чернігівського діяча. Похорон відбувся 13 квітня на цвинтарі Вознесенської церкви. Повідомлення, некролог, опис похорону були вміщені в органі лівих есерів «Боротьба». Автор некролога М. Андрійко (Михайло Могиланський) відзначив, що небіжчик «здавна став моральним громадянським авторитетом», а в українських колах його заслужено називали «батьком Шрагом».

Краєзнавчий доробок Іллі Шрага напрочуд розмаїтий за своєю тематикою. Його статті, замітки, рецензії досі не зібрані до купи і ще чекають на уважного дослідника. Але вже при першому знайомстві з працями Іллі Шрага впадає у вічі їх злободенність і виразне публіцистичне спрямування. Це й не дивно, адже краєзнавчі студії він розглядав не як самоціль, а скоріше як один з важливих чинників національно-культурного відродження України, що зрештою зумовлює особливу актуальність спадщини Іллі Шрага у наш час.

«Істориком та краєзнавцем Чернігівщини»

ІЛЛЯ ЛЮДВИГОВИЧ ШРАГ

біобібліографічний покажчик

формацію про багатогранну діяльність відомого діяча.

Укладачами посібника є чернігівські науковці-історики Олександр

Коваленко і Тамара Демченко та завідувачка відділу краєзнавства бібліотеки Ірина Каганова.

У покажчику дотримано хронологічний характер розміщення літературних джерел у прямій послідовності. У межах одного року джерела розміщено за алфавітом назв. Астериском [*] позначено праці, які не вдалося переглянути de visu. Бібліографічні записи проанотовані, якщо в тому була потреба.

Покажчик супроводжується допоміжним довідковим апаратом, що складається з іменного та географічного покажчиків.

Укладачі посібника висловлюють щирі подяки старшій науковій співробітниці відділу зарубіжної української Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, кандидату філологічних наук Оксані Супрунок, завідувачці відділу книгознавчих досліджень Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого Лідії Рогальчук і викладачці соціогуманітарних дисциплін педагогічного фахового коледжу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія», доктору історичних наук Світлані Іваничківській за бібліографічний пошук джерел інформації для оприлюднення у покажчику.

Видання розраховане на викладачів та учителів, студентів, співробітників бібліотек, музеїв та архівів, краєзнавців.

Грунтовніше познайомитися з біобібліографічним покажчиком «Ілля Людвигович Шраг та іншими випусками серії «Історики та краєзнавці Чернігівщини» можна у відділі краєзнавства Чернігівської ОУНБ імені Софії та Олександра Русових.

За додатковою інформацією звертатися:

Ірина Каганова, завідувачка відділу краєзнавства, тел. (0462) 77-51-57.

Відзначили 900-річчя першої писемної згадки про Борисоглібський собор

6 серпня у Чернігові, на древньому Валі відбувся урочистий захід до 900-річчя першої писемної згадки про Борисоглібський собор, один з чернігівських шедеврів давньоруської архітектури.

Зведений він за часів князя Давида Святославича як родинний храму-усипальниця, присвячений небесному покровителю князя святому Глібу.

«Це саме той князь Давид, який є племінником княгині Анни – королеви Франції, онуком Ярослава Мудрого – «тестя Європи» та правнуком Володимира Великого. Саме ці постаті ще тисячу років тому творили історію нашого народу», наголосив під час урочистостей керівник Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній» Андрій Лісовий.

З нагоди 900-річчя храму заповідник «Чернігів стародавній» спільно з Укрпоштою презентував пілотний проєкт «Пошта під куполами». Відтепер художні конверти з печаткою князя Давида Святославича, якою він плембував свої листи в XI – XII столітті, й дитячими

малюнками собору подорожуватимуть у двісті країн світу. Придбати їх можна у Борисоглібському соборі.

Конверти та листівки підготовлені на основі близько 20 малюнків дітей – переможців конкурсу «Пам'ятки архітектури міста Чернігова очима дітей». Його організував якраз до ювілейної дати Борисоглібського собору заповідник «Чернігів стародавній». Підтримали проєкт Гуманітарна ініціатива українських творців і Чернігівський обласний осередок Асоціації філателістів України.

Варто зазначити, що собор має унікальну архітектуру, особливу акустику та різьблення. За словами старшого наукового співробітника заповідника «Чернігів стародавній» Олени Ванжули, це була інновація у ті часи. Саме в Чернігові – місті розповсюдження архітектурних технологій – буде збудований новий тип храму, в якому поєдналися візантійська хрестовокупольна архітектура та романський стиль, характерний для Західної Європи. Своєрідною родзинкою декоративного обрамлення собору є різьблені капітелі, що прикрашали фасади.

За час існування собор неодноразово зазнавав пошкоджень і перебував. Кожного разу його архітектура набувала нових рис. Зокрема, після національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького він був одночасно кафедральним собором та головним храмом заможного монастиря, до якого часто навідувався геть-

ман Іван Мазепа. Він замовив у XVIII ст. у німецькому місті Аугсбурзі для іконостаса Борисоглібського собору срібні царські врата, що збереглися до наших днів.

Пережив собор і Другу світову війну, хоча й був частково пошкоджений. У повоєнні часи – відновлений у тому вигляді, який вважається його первісним.

Нині Борисоглібський собор – пам'ятка архітектури національного значення, входить до складу Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», використовується як музейний об'єкт та будинок хорової спадщини.

Урочистості пройшли в самому соборі за участю нуковців заповідника. Представників Православної церкви України, громадськості.

У програмі заходу, зокрема, був виступ Капели бандуристів імені Остапа Вересая обласного філармонійного центру. Керівниця капели – Заслужена артистка України Раїса Борщ, художній керівник – Заслужений працівник культури України Микола Борщ.

На Десні знайдено старовинний човен

Науковими співробітниками Інституту археології НАН України було проведено обстеження дерев'яного човна, знайденого рибалками неподалік Чернігова, замитого руслом р. Десни.

Було здійснено часткову його розчищення з метою графічної та фотограмметричної фіксації об'єкту з метою подальшої його ідентифікації. Створено креслення, знято обміри та створено 3D-модель з ортофотопланом. Важливо зазначити, що знахідка викликала резонанс у соціальних мережах та бурю фантазій про можливе його походження та датування.

Ми маємо справу з носовою частиною човна-довбанки з нарощеними дощатими бортами, що оголилася зі схилу на 2,7 м. Основа човна – видовбана дубова колода, що розширюється з 16 см до носового (першого) шпангоуту до 1,5 м, яка і слугувала кілем даного плавзасобу. Обабіч кілевої частини були нашиті дошки з листяного дерева (верба, липа), що кріпилися до основи дерев'яними

шкантами діаметром до 3 см. Біля носової частини виявлено 2 залізні цвяхи, що пронизали дошки. Ширина дошок у видимій частині складала 45 – 50 см, їхня товщина – 5 см. Виявлено частину пра-

вого шпангоуту та невідому конструктивну частину. Нажаль дно плавзасобу не вдалося простежити, оскільки воно знаходиться нижче рівня річки. Над плавзасобом нависає схил до 5 м, тому подальші роботи були припинені. По завершенню фіксації човен було засипано річковим піском.

Після перших досліджень можна припустити, що даний човен належить до рибацьких човнів-довбанок, що побутували на р. Десна та р. Дніпро від XVIII до початку XX ст. Також окремо було взято проби на С14, що може допомогти з датуванням. Дані плавзасоби мали від 8 до 12 м довжини та до 2 м ширини і могли призначатися для промыслового лову риби.

Центр археології та стародавньої історії Північного Лівобережжя

«Владні інституції Чернігово-Сіверщини: ілюстрована історія»

2 Одне з основних завдань сучасного державного будівництва в Україні – побудова європейського типу суспільних відносин. Гортаючи сторінки цього видання Ви побачите – в розвитку адміністративних інсти туцій та територіального устрою на Чернігово-Сіверщині, як частини України, переважали європейські цивілізаційні впливи та цінності, що поєднувалися з місцевими особливостями.

В результаті утворювалися оригінальні вітчизняні структури, ефективність яких доводилась щоденною діяльністю. Часом вона тривала протягом століть. Для нас важливе таке спостереження: якщо йшлося про власні, а не нав'язані ззовні структури та стосунки, то складалося доволі гармонійне (хоча й не безпроблемне) поєднання функцій державної та самоврядної влади.

Нині державне управління України та її адміністративно-територіальний устрій повертаються до своїх природних джерел самоврядування та модернізуються з врахуванням успішних адміністративних практик європейських сусідів. Тому звернення до власних (європейських) практик необхідне не лише з точки зору теорії, але й з суто прагматичного погляду.

Зміст оприлюднених у книзі матеріалів доводить: в дискусії «ми» і «вони» стосовно приналежності до Європи немає предмету. Ми – частина її простору, звичайно, з притаманними виключно нам аспектами.

Особливість видання – його форма. Історія адміністративно-територіального устрою в Україні – тема доволі популярна. Проте дотепер вона не висвітлювалася за допомогою переважно візуальних засобів. А це наближає її до ширшого кола читачів та полегшує сприйняття інформації, яка в будь-якому іншому вигляді потребувала б спеціальної підготовки. Численні документи, карти, зображення символіки територіальних одиниць, портрети державних, громадських діячів, фотографії та схеми супроводжуються мінімально необхідним текстом.

Поруч – біографії окремих, найвідоміших адміністраторів Чернігово-Сіверщини, що дозволяє побачити владу через особи керманівців різних епох. В іменному покажчику наводиться перелік найвідоміших управлінців, політичних і громадських діячів, пов'язаних з історією владних інституцій Чернігово-Сіверщини.

В оформленні альбому використані архів-

ні матеріали, фотодокументи та артефакти з фондів Центрального державного історичного архіву України (м. Київ), Центрального державного історичного архіву України (м. Львів), Центрального державного архіву вищих органів державної влади та управління України (м. Київ), Державного архіву Чернігівської області, Чернігівського обласного історичного музею ім. Василя Тарновського, Чернігівського обласного художнього музею ім. Григорія Галагана, Національного військово-історичного музею України, Ніжинського краєзнавчого музею ім. Івана Спаського, Остерського краєзнавчого музею, Сосницького краєзнавчого музею ім. Юрія Виноградського, Менського краєзнавчого музею ім. Володимира Покотила, Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній», Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця», Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки, Городнянської, Корюківської, Ніжинської, Новгород-Сіверської, Носівської, Семенівської, Сновської міських рад, Сосницької, Холмської селищних рад, Вертіївської, Комарівської, Талалаївської сільських рад, колекцій В. М. Кошмала, В. М. Бойка, Войцеха Станішевського, Маріуша Шевчика, О. М. Бондаря, С. І. Деденка, Б. С. Дедова, Б. С. Домоцького, Д. В. Казімірова, С. О. Курені, С. А. Леп'явка, В. М. Половця, Д. В. Силича, В. В. Савенка, С. В. Соломахи, І. М. Ситого, В. Ф. Чепурного, С. І. Шаменкова,

К. І. Ягодовського. Відкриває книгу ескіз пам'ятника першому літописному чернігівському князю Мстиславу Володимировичу, створений народним художником України, лауреатом Шевченківської премії А. В. Гайдамакою. Під час опрацювання схем структур місцевих органів влади та самоврядування використовувались напрацювання М. Д. Вереса, Р. Б. Воробей, Н. М. Мужикової, А. Ф. Ткачука, карти з праць І. В. Кондратьєва, П. М. Кулаковського, Ю. І. Лози, О. В. Русині. Автори вдячні за надану допомогу, консультації та матеріали, що стали невід'ємною складовою книги.

Бажаємо Вам змістовного читання. Сподіваємося, воно спонукатиме до роздумів над моделями розвитку нашої держави та її складових. Це допоможе краще зрозуміти самих себе та ствердити своє уявлення про Україну як сучасну європейську країну з давнім та своєрідним корінням.

Довідка про авторів

Бойко Володимир Миколайович (1968 р. н.) – кандидат історичних наук (1997), директор Чернігівського регіонального центру підвищення кваліфікації. Закінчив історичний факультет Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (1993), аспірантуру Інституту історії України НАН України (1996). Сфера наукових інтересів – діяльність органів місцевого самоврядування доби Української революції 1917 – 1921 рр., сфера службових обов'язків – сучасна система місцевих органів влади в Україні. Один із засновників ГО «Сіверський інститут регіональних досліджень», автор газети «День», лауреат премії ім. Джеймса Мейса. Експерт із питань розробки стратегій місцевого розвитку DOBRE (2016 – 2017, 2021 – 2022), U-LEAD з Європою (2017 – 2023).

Казіміров Дмитро Вікторович (1985 р. н.) – кандидат історичних наук (2012), начальник навчально-методичного відділу Чернігівського регіонального центру підвищення кваліфікації. Закінчив історичний факультет (2008 р.) та аспірантуру (2011 р.) Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Наукові інтереси – історія сотенних структур, історія територіальних та людських спільнот Української козацької держави середини XVII – XVIII ст. Керівник проєкту ГО «Сіверський інститут регіональних досліджень».

Леп'як Сергій Анатолійович (1960 р. н.) – доктор історичних наук (2000), професор, професор Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, директор ГО «Сіверський інститут регіональних досліджень». Закінчив Львівський державний університет ім. Івана Франка (1984), аспірантуру (1991) та докторантуру (1998) Інституту історії України НАН України. Сфера наукових інтересів – історія українського козацтва, історія міжнародних відносин, військова історія, історія Чернігова. У 2022 р. – офіцер Збройних сил України, учасник оборони Чернігова.

Чернігів, вул. Шосейна (нині – проспект Миру). Поч. ХХ ст.

«Ковбасна революція» в Чернігові (січень 1990)

Участь делегацій м. Чернігова та Ніжина у «живому ланцюзі» під час відзначення Злуки УНР та ЗУНР (Київ, 21.01.1990)

Левко Лук'яненко на демонстрації

Мітинг в окупованій рашистами Городні на честь Тараса Шевченка (9 березня 2022 р.)

Повідомляє Служба безпеки України

СБУ повідомила про підозру російському комбату, який закатував українського воїна під час окупації Чернігівщини

Служба безпеки збила базу на ще одного російського загарбника, який вчиняв воєнні злочини на період тимчасової окупації частини північних регіонів України.

Мова йде про майора Даніла Кобліка – командира батальйону 74-ї окремої мотострілецької бригади ЗС РФ (м. Юрга, Кемеровська область).

За даними слідства, у березні 2022 року він командував окупаційним підрозділом, який брав участь у захопленні селища Лукашівка на Чернігівщині. Під час каральних рейдів на території населеного пункту рашисти взяли у полон українського військового, а також викрали трьох місцевих мирних жителів. Тоді потерпілих ув'язнили в одному із захоплених гаражів, де російські загарбники облаштували катівню.

Коблік особисто «допитував» українського військовополоненого, застосовуючи до нього жорстокі тортури. Таким чином рашист намагався «вбити» з українця розвіддани про Сили оборони на території регіону.

Однак, не отримавши жодної інформації, росіянин розстріляв українського воїна з автоматичної зброї. Після цього Коблік почав катувати інших ув'язнених. Під час вчинення тортур він періодично здійснював постріли з автомата над їхніми головами.

На підставі зібраних доказів слідчі СБУ повідомили російському окупанту про підозру за ч. 1, ч. 2 ст. 438 Кримінального кодексу України (порушення законів та звичаїв війни).

Наразі він переховується від правосуддя на території РФ і тимчасово захопленій частині України. У зв'язку з цим Служба безпеки проводить комплексні заходи для притягнення зловмисника до відповідальності. Наразі вже встановлені орієнтовні місця його перебування і коло контактних осіб. На воєнного злочинця РФ очікує справедливе покарання.

Розслідування проводили співробітники СБУ в Чернігівській області спільно з Національною поліцією за процесуального керівництва Чернігівської обласної прокуратури.

За матеріалами СБУ винесено вирок військовому РФ, який знущався над сім'єю на Чернігівщині

За матеріалами СБУ суд виніс вирок російському військовослужбовцю, який катував, знущався та грабував сім'ю на Чернігівщині.

Злочинцем виявився громадянин РФ, уродженець м. Анграськ Іркутської області. Він входить до складу батальйону 74-ї окремої гвардійської Звенигородсько-Берлінської ордену Суворова 2 ступеня мотострілецької бригади, з дислокується у Кемеровській області, РФ.

Слідством встановлено, що під час окупації Чернігівщини, а саме села Лукашівка, він разом з іншими військовими РФ у березні 2022 року вдерся до оселі подружжя, яке виховує трьох неповнолітніх дітей, один з яких є інвалідом. Вимагаючи інформацію про місцезнаходження військовослужбовців Збройних Сил України рашисти погрозували розстрілом, приставляючи пістолет до голови чоловіка, били його прикладом автомата, лякали відрубати сокирою пальці рук. Навіть, погрозували кинути гранату у погреб, де переховувалась дружина з дітьми. Знущання повторюва-

лись декілька днів. Під час цього, орки обшукали будинок та винесли все цінне, навіть дитячий одяг.

Жорстоке та нелюдське поводження загарбника з сім'єю підтверджено показаннями свідків та потерпілих, які впізнали воєнного злочинця за фотографіями.

На підставі доказів, зібраних співробітниками СБУ, суд визнав злочинця винним за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 (порушення законів та звичаїв війни) Кримінального кодексу України. У порядку спеціального судового розгляду йому винесено вирок у вигляді 12 років позбавлення волі. Строк відбування покарання засудженому рахуватиметься з моменту його фактичного затримання.

Документування протиправної діяльності проводилося співробітниками Управління СБ України в Чернігівській області у взаємодії з Управлінням стратегічних розслідувань в Чернігівській області Департаменту національної поліції під процесуальним керівництвом Чернігівської обласної прокуратури.

За матеріалами СБУ судитимуть співробітника «Укрзалізниці», який працював на фсб

Слідчі СБУ завершили досудове розслідування стосовно російського агента у лавах державного акціонерного товариства «Укрзалізниця». У лютому цього року співробітники СБУ викрили російського агента – 52-х річного посадовця Регіональної філії «Південно-Західна залізниця».

Після повномасштабного вторгнення, зрадник за власною ініціативою пішов на співпрацю з ворожою спецслужбою для отримання керівної «посади» у окупованих адміністраціях у випадку захоплення регіону.

Зловмисник перебував на постійному зв'язку з співробітниками фсб, які координували його розвідувально-підривну діяльність проти України. Ворожий поплічник передав окупантам фактичне розташування об'єктів електрогенеруючих підприємств у Чернігівській та Київській областях, конфіденційні відомості стосовно працівників «Укрзалізниці». Отримані відомості рашисти планували використати для підготовки та проведення серії прицільних ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури.

Наразі слідчі Служби безпеки України передали до суду матеріали кримінального провадження за ч. 2 ст. 111 (державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану) Кримінального кодексу України. Зловмиснику загрожує покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

Заходи з викриття зрадника проводили оперативні співробітники та слідчі СБУ за процесуально-го керівництва Чернігівської обласної прокуратури.

Тролейбуси пішли до Автозаводу: одразу 4 маршрути

У Чернігові з 7 серпня чотири тимчасові маршрути міського електричного транспорту курсуватимуть до зупинки громадського транспорту «Автозавод». Це маршрути:

№ 4 Т – «Автозавод – КСК» (через вул. Івана Мазепи);

№ 3 Т – «Автозавод – Залізничний вокзал» (через просп. Перемоги);

№ 9 Т – «Міська лікарня № 2 – Автозавод» (через вул. П'ятницьку);

№ 10 Т «Автозавод – Діагностичний центр» (через просп. Левка Лук'яненка).

Відповідні зміни до маршрутної мережі громадського транспорту погоджені на засіданні виконавчого ко-

мітету міської ради.

На ділянці від обласної лікарні до кінцевої зупинки громадського транспорту «Автозавод» наразі завершилися роботи з відновлення зруйнованої контактної мережі. Тепер транспортне сполучення мікрорайону «ЗАЗ», який суттєво постраждав внаслідок збройної агресії РФ

у 2022 року, значно покращиться. Його жителі матимуть можливість діставатися до робочих місць, важливих соціальних об'єктів, закладів освіти.

Тимчасовий маршрут № 4 Т «Автозавод-КСК», який вводиться, матиме такий шлях проходження: зупинка «Автозавод» – просп. Миру – вул. Івана Мазепи до зупинки «вул. Ціолковського», що знаходиться на вул. І. Мазепи, та за аналогічним маршрутом у зворотному напрямку.

Тимчасові маршрути № 3 Т, 9 Т, 10 Т – продовжуються від зупинки «Обласна лікарня» до кінцевої зупинки «Автозавод» з відповідною зміною назв маршрутів.

Чернігівський футбол: чемпіонат і Кубок

В другому за рангом дивізіоні нашого футболу – Першій лізі, як і торік, виступає новий футбольний клуб «Чернігів». Ліга розділена на 2 групи, по 10 команд в кожній. Кращі команди груп на другому етапі чемпіонату сформують групу, команди якої боротимуться за чемпіонство і путівки у прем'єр-лігу. Інші команди грають за збереження нинішньої приписки.

В турнірі багато відомих команд, які пограли і в еліті. В групі «Б», де виступає наша команда, грають «Інгулець», «Металург» (Запоріжжя), «Полтава», «Кремень».

В першому турі «Чернігів» 29 липня грав вдома, на стадіоні «Юність». З рахунком 3:2 наші перемогли столичний «Діназ». Наступний матч наші вдома, 6 серпня, програли команді «Інгулець» – 0:2. В третьому турі також поразка, на виїзді в Києві, від команди «Лівий берег» – 1:5. Отже, після трьох турів у наших 3 очки, 7 місце в таблиці.

Цього літа отримала професійний статус команда «Кудрівка» з однойменного села донедавна Сосницького району. Вона допущена в Другу лігу. В турнірі 15 команд.

В чемпіонаті «Кудрівка» стартувала 6 серпня, на виїзді на Львівщині в матчі з командою «Скала 1911». В напруженому поєдинку господарі перемогли – 4:3. А от в другому турі перший матч у професійному статусі вдома «Кудрівка» виграла 11 серпня у команди «Вест» з розгромним рахунком – 9:0.

Обидві наші команди стартували і в Кубку України.

У першому попередньому раунді «Кудрівка» на виїзді 29 липня перемогла сильний аматорський клуб «Олімпік» – 1:0. В другому раунді, на виїзді наша команда сенсаційно перемогла 2 серпня на виїзді досвідчений професійний клуб «Кремень» з Кременчука – 3:0. «Кудрівка» в третьому раунді Кубка 15 серпня приймала на стадіоні «Юність» в Чернігові клуб «Маріуполь». Напружена гра в основний і додатковий час завершилася внічию 2:2, і лише в серії пенальті гості перемогли 7:6.

А от ФК «Чернігів», допущений одразу до другого раунду, у ньому ж і вибув з Кубка: програли вдома 2 столичний команді «Лівий берег» – 1:2.

У Чернігові пройшов п'ятий фестиваль близнюків

50 пар близнюків та двійнят зібрались у дворі приватної школи «МудрАнгелики». Там пройшов п'ятий, ювілейний фестиваль CheTwinsFest.

Організаторка заходу – Ольга Рись. Для дітей підготували різні розваги. Також варили лимонад та роздавали його за пожертви армії. Гроші збирали на автомобіль для однієї з бригад. Вдалося зібрати приблизно чотири тисячі гривень.

Фестиваль започаткували у 2017 році, у 2018-му встановили два рекорди України: найбільша кіль-

кість двійнят на одній локації (100 пар) та найбільша різниця у віці між двійнятами.

Вісті з районів

За повідомленнями місцевих газет (вказано їхні назви).

Борзна

101 рік відзначила Марія Андріївна Халімон. Народилася і майже все життя прожила в селі Кувечичі на Менщині. А зараз мешкає в Борзні у дочки Ганни. Марія Андріївна прожила гарне трудове життя, не цуралася ніякої роботи. А ще, притому аж до 90 років, дуже любила вишивати – рушники, картини.

Борзнянська міська рада виділила 800 тисяч гривень для закупівлі дронів у одну з наших військових частин.

Триває співпраця громади з нідерландським благодійним фондом «Rach Kinderhulp Hof van Twente». Цього разу благодійними передали міській лікарні ліжка, кушетки, матраци, постільну білизну, крісла-коляски та інше обладнання.

Ансамбль бандуристів «Калинове намисто» Борзнянської музичної школи займає перше місце, а Єлизавета Гавриш третє місце у III Всеукраїнському конкурсі «Оаза мистецтв».

У громаді проведено цикл благодійних концертів на підтримку Збройних Сил. Зокрема, в Борзні, селах Ядути, Кінашівка, Іванівка, Оленівка, Мала Загорівка. Місцеві аматори показали землякам свої таланти. А кожен концерт дав від 9 до 30 тисяч гривень коштів для ЗСУ.

Проведено 12 турів чемпіонату громади з футболу. Лідирує «Фортуна».

«Вісті Борзнянщини»

Сновськ

Сновська міська рада торік прийняла програму підтримки мобілізаційної та оборонної роботи на ці два роки. Щойно в рамках програми міська рада придбала для наших військових коштом бюджету три квадрокоптери, загальною варті-

стю 410 тисяч гривень. Ці безпілотники допоможуть нашим воїнам вести розвідку, контролювати ситуацію в районі бойових дій.

Сновщина, особливо прикордонні села, також потерпає від обстрілів російських агресорів. Тому частина мешканців цих сіл виїжджають у інші населені пункти. Чимало сімей виїхали з Гірська, Ключів, Хрінівки у села Гвоздиківка, Старі Боровичі, які далі від кордону і обстрілів. Прибулим надають в користування порожні хати. Дехто і купує, бо ціни на житло значно знизилися. В Старих Боровичах добротний будинок можна купити всього за 15 – 20 тисяч гривень, а за 30 тисяч взагалі чудово оселю.

«Промінь»

Семенівка

Громада північного прикордоння Чернігівщини, що постійно потерпає від російських обстрілів, співпрацює з Радою у справах біженців (Данія). За останні три місяці Рада надала грошову допомогу 245-ти родинам громади. В тому числі родинам, постраждалим від війни, біженцям.

На додачу до постійних обстрілів від агресорів, громада постраждала і від стихійного лиха – буревію 7 серпня. У частини будинків зірвало покрівлю, було повалено дерева, чимало осель залишилися без електроенергії.

Газета «Життя Семенівщини» увійшла в число 10-ти видань, переможців всеукраїнського конкурсу, проведеного Національного спілкою журналістів України. Так відзначено газету за висвітлення життя прикордонної громади, що постійно зазнає обстрілів російських агресорів. Ці 10 редакцій отримали в нагороду ноутбуки, які надав партнер Спідки – організація «Ukrainian Media Fund».

«Життя Семенівщини»

Сосниця

56 дітей громади отримали статус «Дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів».

В селі Київівка пройшли благодійний концерт та ярмарок для збору коштів на ЗСУ. Було зібрано 28 тисяч гривень.

Триває чемпіонат громади з футболу, в якому беруть участь 7 команд. Після семи турів лідирує ФК «Сосниця».

«Вісті Сосниччини»

Куликівка

18-річний мешканець Бакланової Муравійки, студент Владислав Герасименко знайшов у Чернігові, під банкоматом поблизу Привокзального ринку 16 тисяч гривень. Передав їх у поліцію. Та оперативно встановила, що гроші незадовго перед цим загубила місцева літня жінка. Отримавши їх з банкомату, вона відволіклася, щоб її онук не вибіг на дорогу. І не помітила, як гроші випали з гаманця. Владислав – з гарної шанованої в селі родини, у його батьків Ірини та Руслана є ще один, молодший син. Діти виховані чесними і порядними.

Хореографічний ансамбль «Колосок» Куликівської школи мистецтв на запрошення художньо-фольклорного центру «Нестія» (Софія, Болгарія) взяв участь у цій країні у конкурсі-фестивалі «Чорноморські перлини» в місті Несебр. Загалом виступив аж у трьох містах Сонячного берега. Здобув три перемоги в трьох конкурсах.

«Поліська правда»

Срібне

У центральній міській бібліотеці відкрилася виставка картин «Думи на полотні». Такі заходи тут проводять постійно. Цього разу свої пейзажі, портрети, натюрморти okazали молоді художники Антон Юрченко, Євгенія Заскалько.

З ініціативи селищного голови Олени Панченко та сприяння СТОВ «Батьківщина» (керівник Микола Дмитренко) в селищному парку відпочинку збудовано волейбольний майданчик. 5 серпня тут пройшли перші змагання: турнір з пляжного волейболу серед ветеранів спорту Срібнянської і Варвинської громад, за участю молодіжних команд Срібного..

«Срібнянщина»

Обережно: шахраї

До поліції 9 серпня звернулася 40-річна мешканка Чернігова із повідомленням, що днями в соцмережі «Телеграм» побачила оголошення про проведення розіграшу «Айфону». Зацікавившись пропозицією, жінка перейшла за посиланням та натиснула «Беру участь». Після виконання цих дій заявниця надійшло повідомлення про те, що вона нібито виграла мобільний телефон, але щоб його отримати потрібно сплатити податок від вартості вигравши та оплатити доставку. Омріяна радісною новиною заявниця переказала майже 5 тисяч гривень на вказані реквізити. Однак телефон їй так і не надіслали. Невдовзі чернігівка знову отримала повідомлення з проханням додаткової оплати. Зрозумівши, що це шахраї, жінка звернулася до поліції.

Нині поліція розшукує причетних до шахрайств у рамках кримінального провадження, відкритого за статтею 190 Кримінального кодексу України (шахрайство).

Щоб уберегтися від такого виду шахрайства, в жодному разі не перераховуйте кошти незнайомцям.

Корисні поради

► 5-процентний розчин щавлевої кислоти прибере іржу з фаянсу або емальованих поверхонь. Потім поверхні і предмети промиваються першим раз нашатирним спиртом, а другий раз – водою. А ось пісок для чищення фаянсу та емалі застосовувати не варто, щоб не пошкодити їх.

► Шпалери спочатку чистять пілососом або віником, а тоді протирають вовняною ганчіркою, умочуючи її у вівсяну крупу.

Наша газета – на сайті в Інтернеті

Вже кілька років існує в Інтернеті сайт нашої газети «Світ-інфо». На цьому ж сайті розміщуються і всі номери нашого дочірнього видання – обласної літературно-мистецької газети «Струна». На сайті є всі номери обох газет за всі роки їх видання: «Світ-інфо» – за понад 11 років, «Струна» – за понад два роки. Всі публікації й ілюстрації можете легко скопіювати.

Адреса сайту: <http://svit11.wordpress.com>.

Чернігівський культурно-мистецький центр «Інтермеzzo»

14000, м. Чернігів, вул. Шевченка, 9, тел (063) 236-18-03
<http://intermezzo.org.ua>. e-mail: kmc.intermezzo@gmail.com
ICQ: 605-110-856

Послуги: в продажі книги, музика, мистецтво, сувеніри, канцтовари, а також туризм, екскурсії, проведення презентацій, прес-конференцій, творчі зустрічі, кава, зручності.

Чернігівська міська організація Суспільної служби Світового конгресу українців

Види послуг: соціальний патронаж, видавничі діяльність, сприяння вихованню дітей, відродженню духовних і національних традицій. Вул. Шевченка, 9. Тел. (063) 236-18-03.

Газета виходить за сприяння Товариства Української Мови (США) і Міжнародної Фундації імені Івана Багряного (голова ТУМ і Фундації – професор Віра Боднарчук, скарбник Фундації – Олександр Коновал).